

K prevodu

'Abū ʿAlī Al-ḥusayn 'Ibn ʿAbd 'Allāh 'Ibn Sīnā je bil kot filozof gotovo navdahnjen od Grkov, kljub temu pa mu je uspelo razviti izvirno filozofsko misel, ki v sebi združuje vplive velikega Stagirca, novoplatonizma in islamske filozofske tradicije, nenazadnje pa tudi islamske teološke misli. Perzijčeva filozofija sicer nosi pečat zgoraj omenjenih virov, vendar je v prvi vrsti obeležena z njegovim lastnim ustvarjalnim duhom, ki je bil sposoben misli svojih predhodnikov sistematizirati in nadgraditi. Peti del Avicennovega najbolj znanega dela; Knjige ozdravljenja duše (Kitāb aš-Šifā') predstavlja vrh njegovega filozofskega raziskovanja.

Kot podlaga za prevod je bila uporabljena izdaja: Ibn Sīnā: Kitāb aš-Šifā'; Kitāb al-'Ilāhiyāt I, II: ed. Madkour, Organisation général des Imprimeres Gouvernementales, Cairo, 1960. V prevedenih poglavjih se mislec med drugim loteva vprašanj o nujnosti in kontingentnosti, biti in bistvu, bivanju in naravi Boga ter kreaciji in vstopu zla v stvarstvo. Ob tem Ibn Sīnā zgradi impresiven emanacijski sistem. V njem ostaja zvest grškemu filozofskemu duhu: Eno, božanski gibalec, misli samega sebe in s tem aktom mišljenja iz Njega v procesu emanacije izhaja vse bivajoče. Hkrati pa Avicennov intelektualni koncept kreacije ustreza tudi monoteistični zahtevi po absolutnem Stvarniku, saj je Eno edino nujno bivajoče, vse ostale bitnosti pa so glede na svoje bistvo kontingentne, nujnost svojega obstoja zadobijo od Enega. Veličino Ibn Sīnove misli in globino vpliva, ki ga je imel na kasnejše generacije mislecev tako na vzhodu kot tudi na zahodu, najlepše opiše vzdevek, ki ga je skozi stoletja dobil med misleci Islama: Veliki mojster.

AVICENNA

Knjiga ozdravljenja duše

O METAFIZIKI¹

(v desetih razdelkih)

*V imenu usmiljenega milostnega Boga
Zahvaljen bodi Bog, vsevedni Gospodar,
blagoslovljen bodi izbrani prerok Muḥammad,
Bog je najplemenitejši od vseh*

Prvi razdelek. Obsega osem poglavij.

PRVO POGLAVJE

Začetek iskanja predmeta² prve filozofije,³ da bi pojasnili njeno posebno naravo⁴ med znanostmi

Potem, ko smo uspeli s pomočjo Boga, Gospodarja usmiljenja in uspeha, pojasniti vse pojme, ki so na področju logične,⁵ naravoslovne⁶ in matematične znanosti potrebni obrazložitve, je primerno, da se lotimo definicije pojmov modrosti.⁷ Zatorej začenjamo, kličoč Boga v pomoč, in učimo: znanosti filozofije, kot je že bilo pokazano na drugih mestih,⁸ se delijo na teoretične⁹ in praktične. Prav tako je bilo opozorjeno na razliko med njima dvema in opomnjeno na to, da je spekulativna znanost tista, ki teži k izpopolnjenju teoretične miselne zmožnosti duše, s tem da dela um¹⁰ dejavno misleč.

Do tega (da je um dejavno misleč)¹¹ pride tako, da um doseže pojmovno vednost in presojo o stvareh, ki niso naša dejanja ali odnosi.¹² Smoter¹³ teoretične filozofije je tako torej pridobitev misli¹⁴ in prepričanj,¹⁵ ki se ne nanašajo na kakšnost delovanja niti kakšnost principa delovanja, kolikor je princip (etična) delovanja.¹⁶

Praktična filozofija je tista, ki stremi sprva k izpopolnjenju teoretičnih miselnih zmožnosti s pridobitvijo pojmovne vednosti in presoje o stvareh, ki

so naša dejanja, da bi v drugi vrsti, z nraavnimi lastnostmi značajja,¹⁷ prek nje (teoretične vednosti) dosegla izpopolnjenje praktičnih zmožnosti.

Kot je že bilo opomnjeno, obsega teoretična filozofija tri dele, in ti so: naravoslovje, matematika in metafizika. Predmet¹⁸ naravoslovja so telesa, kolikor so gibljiva in mirujoča.¹⁹ (Naravoslovje) raziskuje akcidence, ki jim (telesom) zaradi teh dveh določil (gibanja in mirovanja) nujno²⁰ pritičejo. Nadalje je predmet matematike bodisi kar je kvantitativno in po svojem bistvu prosto snovi, ali kar poseduje kvantiteto (kot akcidence). V tem predmetu raziskuje (matematika) razmerja ki se tičejo kvantitativnega kot kvantitativnega. V njeni definiciji zatorej ne nastopa nobena vrsta, snovi²¹ niti gibalna sila.²²

Metafizika pa proučuje predmete, ki so po obstoju in definiciji ločeni od snovi. In slišal si že tudi, da je metafizična (disciplina) tista, ki raziskuje prve vzroke pod matematiko in naravoslovje spadajočih biti,²³ in tistih (biti), ki stojijo z obema v povezavi, dalje pa raziskuje tudi vzrok vzrokov in princip principov – namreč Božanstvo – slava Bogu na višavah!

Vsemu temu smo se že posvetili v prejšnjih delih knjige.²⁴ V poprejšnjem pa ti ni bilo razjasnjeno, kaj je pravzaprav resnični (formalni)²⁵ predmet metafizične znanosti. Če se spominjaš, je bilo to le naznačeno v *Knjigi o logičnem dokazu*. Tam je bilo izpeljano, da v vseh ostalih znanostih naletimo na neko reč, ki je predmet, pa na stvari (probleme), do katerih je treba priti z raziskovanjem, in na splošno priznana načela, iz katerih sestavljamo dokaze. Do sedaj še nisi resnično popolnoma dojel, kaj je predmet te znanosti (metafizike), in ali je le ta sam prvi vzrok,²⁶ in ali je njen namen poznavanje lastnosti in delovanj tega (prvega vzroka), ali pa tudi drugih pojmov.²⁷ Nadalje si že bil slišal, da tu (po zaključku obravnave ostalih znanosti, kot sklepni del sistema) obstaja filozofija v strogem pomenu besede in prva filozofija,²⁸ in da posreduje resničnost principom preostalih znanosti, in da je v resničnem pomenu modrost.²⁹ Tudi ti je že kdaj prišlo na uho, da je modrost najpopolnejše spoznanje najpopolnejšega predmeta, pa še, da je spoznanje, ki je najbolj pravilno in nedvomno, pa spet, da je znanost o prvih vzrokih celokupnosti (vesolja). To si čul, ne da bi vedel, kaj naj bi bila ta prva filozofija (po svoji posebni vsebini) in ta modrost, in ali te tri zgoraj omenjene definicije ali lastnosti pritikajo eni spretnosti ali različnim umetnostim, ki bi bile vse (vsaka posebej) imenovane modrost. Zato ti bomo mi sedaj obrazložili, da je znanost, kateri smo mi na sledi, prva filozofija,³⁰ pa da je neomejena modrost in da so tri lastnosti, z katerimi je označena (najbolj vzvišeno spoznanje, najbolj gotovo spoznanje, na področje prvega vzroka segajoče spoznanje) lastnosti ene same spretnosti – namreč umetnosti filozofije. Znano je, da ima vsaka znanost svoj lastni predmet, zato sedaj iščemo, kateri je predmet te znanosti (metafizike). Pa pogledjmo, ali je predmet te znanosti

specifična narava Boga³¹ – slava Bogu na višavah – ali ne, in ali je (morda) Bog le eden od iskanih (predmetov) te znanosti.

Rečemo: Njemu (Bogu) ni moč biti predmet (metafizike), to pa zato, ker je predmet vsake znanosti nekaj, česar bivanje je v njej predpostavljeno, s tem ko so raziskovana samo njegova razmerja.

To je bilo že ugotovljeno na drugih mestih.³² In bivanje Boga – slava Bogu na višavah! – naj bi v tej znanosti ne bilo predpostavljeno kot predmet, marveč naj bi bilo v njej raziskovano (kot problem). Če bi temu ne bilo tako, potem bi prišlo ali do tega, da bi bilo bivanje Boga v tej znanosti (metafiziki) predpostavljeno, raziskovano (kot problem) pa v drugi (znanosti), ali pa bi bilo v njej (metafiziki) predpostavljeno, ne da bi bilo v drugi (znanosti) raziskovano (kot problem). Oba primera pa gre izključiti. To pa zato, ker obstoj Boga ne more biti raziskovan v drugi znanosti (kot problem), preostale znanosti so namreč ali etične ali politične ali naravoslovne ali matematične ali logične. V filozofskih³³ disciplinah ne obstaja nobena druga od zgoraj naštetih znanosti.³⁴ In v njih ni niti v najmanjši meri iskan dokaz (bivanja) Božanstva – slava Bogu na višavah! – in tudi ne sme (ne more)³⁵ biti.³⁶ To veš že zaradi preprostega motrenja načel, na katera si često naletel.³⁷

Prav tako ni mogoče, da bi bivanje Boga ne bilo raziskovano (kot problem) v nobeni drugi znanosti, kajti v tem primeru bi ne bilo problem v nobeni znanosti. Tedaj bi moral biti obstoj Boga sam po sebi jasen (očiten), ali pa teoretično nedokazljiv.³⁸ Ni pa niti sam po sebi očiten, niti teoretično nedokazljiv, kajti zanj obstaja namig.³⁹ Pa tudi, če bi bil nedokazljiv, kako bi le obstoj nedokazljivega lahko bil predpovestjen kot samoumeven? Preostane samo še to, da pride do raziskovanja tega problema v znanosti metafizike. To raziskovanje bo (potekalo) na dva načina: prvi se nanaša na raziskovanje bivanja Boga, drugi pa na Njegove lastnosti. Kolikor pa sodi preiskovanje Njegovega bivanja kot problema v to znanost (metafiziko), potem ne more biti to hkrati predmet le-te, kajti nobeni od znanosti ne gre dokazovati svojega predmeta.

Kmalu ti bomo tudi поблиže pokazali, da raziskovanje obstoja Boga na noben način ne more potekati drugje kot v tej znanosti, kajti glede te znanosti (metafizike) ti je že jasno, da raziskuje (bitnosti) absolutno ločene od snovi. V naravoslovju ti je že bilo predočeno,⁴⁰ da Bog ni niti telo, niti telesna sila. On je en sam, neodvisen od snovi in v vsakem pogledu brez notranje udeležbe na gibanju.⁴¹ Zatorej mora biti ta znanost (metafizika) tista, ki se ukvarja z omenjenim problemom. Kar ti je bilo glede tega prikazano v *Naravoslovnih znanostih*, ni predstavljalo njihovega pravega predmeta. V njih je bilo samo uporabljano kot nekaj kar pravzaprav ne sodi vanje. S tem sem nameraval pospešiti človekovo razumevanje individualnega bistva.⁴² Prvega vzroka in omo-

gočiti, da bi se ga (človeka) polastila želja po pridobitvi znanja in da bi bil napoten na kraj, ki je onkraj,⁴³ da bi si pridobil resnično spoznanje (o Bogu).

Kakor pa ne more biti drugače, kot da ima ta znanost predmet, in bilo ti je razloženo, da Tisti, za katerega⁴⁴ se je menilo, da je njen predmet, (pravzaprav) ni njen predmet, pa torej proučimo, ali so njen predmet najvišji vzroki vseh resničnih stvari, namreč vsi štirje (vzroki) skupaj, ne pa morda eden⁴⁵ od njih, o katerem ni mogoče vzpostaviti (filozofskih) doktrin⁴⁶. Tudi to smatra kdo za predmet metafizike.

Ampak ta nazor je nevzdržen – kajti raziskovanje štirih vzrokov se le-tem ne posveča drugače kot v teh ozirih:

- (1.) – bodisi kolikor so dejanske bitnosti
- (2.) – ali kolikor so vzroki nasploh,
- (3.) – ali kolikor opazuje vsakega od štirih v njegovi posebni naravi, to pomeni, da se opazovanje (vzroka) ravna v tem oziru, (kot) da je ta delujoči princip, oni sprejemajoči princip, in oni⁴⁷ spet druga stvar,
- (4.) – ali kolikor vsi štirje vzroki sestavljajo celoto, ki se sestoji iz njih.

Mi na to odgovarjamo: (glede 2.):⁴⁸ ni mogoče, da bi metafizična obravnava raziskovala stvari, kolikor so vzroki nasploh. V tem primeru bi bil smoter metafizike proučevanje stvari⁴⁹ (razmerji), ki vzrokom kot takim pritičejo kot akcidence.⁵⁰ Da ni tako, je jasno v mnogih ozirih. Prvič – ta znanost proučuje pojme, ki ne predstavljajo lastnih akcidenc vzrokov kot takih, na primer (pojme) univerzalnega⁵¹ in singularnega⁵² (tj. spoznavnoteoretski problem),⁵³ zmožnosti⁵⁴ in akta,⁵⁵ možnosti in nujnosti⁵⁶ in drugo. (Metafizika pa se mora proučevanju teh problemov posvetiti), kajti popolnoma jasno je, da so ti predmeti sami po sebi taki, da se jih mora raziskovati (v neki znanosti). No, ne predstavljajo pa akcidenc, lastnih naravoslovnim in matematičnim predmetom, niti ne sodijo na področje akcidenc, lastnih dejavnim⁵⁷ znanostim. Tako torej preostane samo še (možnost), da njih proučevanje pripade edini preostali znanosti od vseh vrst (vednosti), namreč tej znanosti (metafiziki).

Nadalje pride do spoznanja vzrokov v občem smislu šele po spoznanju biti vzrokov stvari, katerim ti vzroki pritičejo.⁵⁸ Kajti kolikor ne določimo biti (štirih) vzrokov za povzročene stvari, s tem da ugotovimo, da je bit stvari odvisna od nečesa, kar jim predhodi⁵⁹ glede na bivanje, razum ni prisiljen sprejemati biti vzroka kot takega.⁶⁰ (Dokaz o obstoju vzroka pa ni odvečen), kajti tu (v empiričnem svetu) obstaja določen vzrok, vendar z čutnim zaznavanjem⁶¹ ne zaznamo⁶² ničesar drugega kot vzajemno stikanje pojavov.⁶³ Če se dve stvari vzajemno stikata, še ni nujno, da mora biti ena vzrok druge.

Prav tako si užitka, ki ga duša občuti ob mnogosti (spoznanj), do katerih

vodita čutno zaznavanje in poizkus, v veliki meri nismo gotovi, če ne spoznamo, da so v pojavu nastopajoče stvari največkrat⁶⁴ naravno nujne in tiste svobodno izbrane⁶⁵ bitnosti.⁶⁶ Vse to pa resnično predpostavlja obstoj Prvega vzroka in vodi do pripoznavanja obstoja prvih⁶⁷ in drugih⁶⁸ vzrokov.

Vse to pa ni samo po sebi jasno! Potrjeno je (z očitnimi spoznanji), razlika med enim in drugim pa si že spoznal.⁶⁹ Ni na sebi razvidno, četudi se razumu vsiljuje, da morajo na novo nastajajoči pojavi imeti princip,⁷⁰ ki naj bi bil sam po sebi razviden. Tako kot na primer mnogi geometrični izreki,⁷¹ ki so dokazani v *Evklidovi knjigi*.⁷² (Demonstrativni) dokaz (o tu obravnavani tezi) ne nastopa v drugih znanostih, zato mora biti (predmet raziskovanja) v metafiziki. Kako bi lahko bilo bivanje predmeta znanosti, katerega razmerja raziskuje (znanost) kot enega od svojih problemov, samo v njej (zastavljeno) kot problem? Če je temu tako, potem je jasno tudi, da se raziskovanje (o vzrokih) ne razširja na (pod 3. točko navedeno možnost, namreč) značilno bivanje, ki pritiče vsakemu posameznemu (vzroku).⁷³ Kajti to bivanje je problem metafizike, (ne njen formalni predmet).

Nadalje, vzroki ne sestavljajo predmeta metafizike (kot navedeno je v 4. točki) kot celota in vsota, ne rečem kot združeno⁷⁴ in univerzalno!⁷⁵ Kajti motrenje delov vsote predhodi motrenju vsote kot celote,⁷⁶ čeprav temu ni bilo tako, kot si opazil,⁷⁷ pri posameznih individuih, ki so zbrani pod splošnim pojmom.⁷⁸ Tako nujno sledi, da tudi obravnavanje posameznih delov:

- bodisi spada v področje metafizike – v tem primeru morajo biti deli prvenstveno⁷⁹ označeni kot predmet (formalni) metafizike

- bodisi spada njihovo proučevanje v neko drugo (višjo) znanost.

No, ne obstaja pa nobena druga znanost, ki bi zaobjemala govor o najvišjih vzrokih, razen metafizike. Kar pa zadeva mnenje, da se naj bi se motrenje razširjalo na vzroke le z ozirom na njihovo dejansko bivanje in razmerja, ki jim (vzrokom) glede na to pritičejo, v tem primeru mora biti prvi⁸⁰ predmet metafizike bit kot taka. S tem pa je hkrati razveljavljen tisti nazor, ki ima za predmet metafizike najvišje vzroke, kajti ti so, kot je treba uvideti, (le) njena dovršitev⁸¹ in eden od njenih problemov.

Deveti razdelek. Obsega sedem poglavij.

ČETRTO POGLAVJE

O bitni ureditvi umov,⁸² duš in nebesnih teles v povezavi z Prvim principom

S tem, kar smo poprej rekli o Nujno bivajočem, ki je po svojem bistvu eno, nam je postalo razvidno, da ni telo, niti ni v (kakem) telesu, niti ni na kakršen koli način (telesno) deljivo. Bivanje vseh dejanskih stvari izvira iz njega, On sam pa v nobenem oziru ne more imeti prvega principa, pa tudi ne kakega vzroka, niti takega, po katerem kaka stvar stopi v dejanskost,⁸³ niti takega, v katerem oziroma preko katerega nastane učinek,⁸⁴ niti takega, ki je usmerjen na nastajanje stvari,⁸⁵ tako da bi Bog obstajal zavoljo kake druge stvari (ki bi nastopala kot smoter).

Zatorej ni možno, da bi bivanje celokupnosti (vesolja) izhajalo iz Boga na ta način, da bi si On za nastanek in bivanje vesolja prizadeval – na način, kot si mi prizadevamo doseči kak cilj;⁸⁶ v tem primeru bi bil delujoč zavoljo kake druge stvari ki bi mu bila različna. Ta nauk smo že dodobra pretresli drugje,⁸⁷ bil je obdelan skupaj z posvečanjem tezi o nezamisljivosti tega, da bi si Bog prizadeval za obstoj celokupnosti vesolja kot za svojim učinkom, kajti to bi namreč vodilo do množstva v njegovem bistvu. V tem primeru bi namreč moralo v Bogu obstajati nekaj, zaradi česar bi deloval smotrnostno.⁸⁸ To nekaj bi bilo njegovo poznavanje in njegova vednost o nujnosti onih prizadevanj,⁸⁹ ali njegovo (ljubezensko) hrepenenje po tem cilju ali kaka odlična lastnost⁹⁰ v hotenem predmetu, zaradi katere bi deloval smotrnostno. Potem bi sledilo neko prizadevanje k cilju, pa še neka korist, ki bi ga (delujočega) podučila o stremljenju k cilju, kot smo poprej pojasnili. To pa je (Bogu) nemogoče.

Tako torej ne poteka izhajanje celokupnosti vesolja (iz Boga) na način naravno nujnega izhajanja, tako da bi se bivanje celokupnosti vesolja vršila po naravni nujnosti, torej ne vsled kakega spoznanja ali vsečnosti,⁹¹ ki bi jo Bog imel na svetu. Kako bi to sploh lahko bilo res, ko pa je Bog čisti um,⁹² ki misli svoje bistvo? Torej je nujno, da umuje, da bivanje sveta po nujnosti izhaja iz njega. Kajti On ne misli svojega bistva drugače kot zgolj na umski⁹³ način, tako da je hkrati prvi vzrok. Bog misli bivanje celokupnosti vesolja kakor ta izhaja iz njega samo, kolikor in ker je prvi vzrok celokupnosti vesolja. V Njegovem bistvu ne obstaja nobena prepreka ali odpor⁹⁴ do izhajanja celokupnosti vesolja iz njegovega bistva. V Božjem bistvu obstaja vednost, da je njegova popolnost in njegova vzvišenost takšna, da iz njega izhaja dobro. To (izhajanje vesolja iz njegovega bistva) je nujna določitev⁹⁵ Njegovega Veličanstva, in je po svojem bistvu objekt njegove ljubezni.

Vsako bitje, ki pozna tisto, kar iz njega izhaja, in kateremu se ne pridruži

kak ovirajoč (element), pač pa se vede tako, kot smo poprej razložili, občuti vsečnost do tistega, kar izhaja iz njega. Tako občuti Prvi princip vsečnost v izlivanju⁹⁶ celokupnosti vesolja iz sebe. Prvo delovanje prvega resničnega in delovanje, ki sledi zaradi njegovega bistva, obstaja v tem, da On misli svoje bistvo, to bistvo pa je na sebi prvi princip za red⁹⁷ dobrega v bivajočem. Torej Bog misli red dobrega v bivajočem, tako kot le-ta mora biti. Bog (tega reda) ne misli na način (mišljenja), ki bi prehajal od možnosti (potencialnosti) k dejanskosti (aktualnosti), niti na način (mišljenja), ki bi se premikal od enega pojma k drugemu. Njegovo bistvo je v vseh ozirih brez vsake potencialnosti, kot smo razložili poprej.⁹⁸ Bog misli vse (stvari) hkrati (v enem in istem mišljenju), nadalje misli red dobrega v bivajočem.⁹⁹ Z tem božjim mišljenjem o redu je nujno povezano to, da misli, kakšen bi ta red lahko bil in kako bi se udejanjil v najvišji popolnosti, tako da bi se bivanje celokupnosti vesolja udejanjilo po vzoru tega, kar on pojmovno misli. Kajti pojmovno dojeto, resnično bistvo kake stvari v Bogu je, kot si že poprej videl, v njegovem sebstvu¹⁰⁰ hkrati (kot numerična enost) vednost, moč in odločitev volje.

Mi (ljudje) pa potrebujemo detajliranje tistega, kar si zaradi kakega cilja, kakega gibanja ali kake odločitve volje predstavljamo, da (učinek) pride do bivanja. Pri Bogu pa temu ni tako, niti ne more biti tako, saj, kot smo podrobno prikazali, je Bog prost vsake razdvojenosti. Njegovo (pojmovno) mišljenje je vzrok za bivanje, odgovarjajoče temu, kaj misli, tudi je vzrok za bivanje tistega, kar po nujnosti nastane iz njegovega obstoja in kar sledi iz njegova bivanja. Njegovo bivanje ni zaradi bivanja kake druge, njemu različne stvari.¹⁰¹ On deluje (povzroča) celokupnost sveta v tem smislu, da je On bivajoče, iz katerega se izliva (emanira) vsaka bit, in sicer tako, da je (tisto) emanirano (bivanje učinka) ločeno od njegovega bistva.

Nadalje povzroča vesolje v tem, da vse, kar izhaja iz Prvega, nastaja samo po načinu nujnosti (nujnega učinka), kajti drži, da je po svojem bistvu Nujno bivajoče nujno bivajoče v vseh ozirih. O tem smo podrobno razpravljali že prej.¹⁰²

Prva od bivajočih stvari, ki sledijo iz njega – to so na novo nastale bitnosti – ne morejo vsebovati množstva, niti numeričnega niti takega, ki bi sledilo iz deljivosti (bitnosti) na snov in obliko. Kajti nujno izhajanje (bitnosti), ki sledi iz Njegovega bistva, se vrši zaradi Njegovega bistva,¹⁰³ ne zaradi kake druge stvari. Usmerjenost in način biti, ki sta v Njegovem bistvu (prisotni) in ki sta nujni princip za ono stvar (oni učinek), pa nista ista usmerjenost in način biti Njegovega bistva, ki bi iz sebe dajala ne to stvar, pač pa neko drugo.¹⁰⁴ Kajti če iz njega (iz bistva Prvega bivajočega) po nujnosti izhajata dve glede na bitnost in trajanje različni stvari, ali dve stvari, ki se med seboj razlikujeta na ta način, da iz njih dveh izhaja neka tretja stvar, na primer kot snov in oblika, ki hkrati

po nujnosti izhajata (iz Prvega principa), tako izhajata iz bistva Prvega vzroka po nujnosti zaradi dveh ozirov, ki sta v božjem bistvu različna. Če bi ta dva ozira ne bivala v božjem bistvu samem, pač bi se pridružila njegovemu bistvu kot (dve) akcideni, potem bi se vedno znova postavljalo vprašanje o njunem nujnem izhajanju iz božjega bistva. Kajti potemtakem bi v pojmu božjega bistva morala obstajati deljivost. O tej tezi smo že razmišljali prej in ugotovili njeno napačnost.

Zaradi tega je jasno, da je prva od bivajočih stvari, ki izhaja iz Prvega vzroka, lahko po številu samo ena. Njeno bistvo in bitnost¹⁰⁵ je samo eno. Ne obstaja v snovi in ni kaka stvar iz telesnega sveta, niti ni katera od oblik, ki dovršujejo telesa. Takšna stvar bi ne mogla biti bližnji (neposredni) učinek Boga. Kajti prvi učinek Boga je čisti um. In (um) je oblika, ki ne biva v snovi. Ta um je prvi od različnih umov, ki smo jih našтели. In tako se zdi, da je le-ta prvi gibalni princip za najbolj oddaljeno¹⁰⁶ nebesno sfero,¹⁰⁷ v kateri tvori predmet hrepenjenja (za duševni princip te nebesne sfere).

Glede zgornjega bi lahko kdo ugovarjal takole: ni izključeno, da bi bilo tisto, kar izide iz Prvega principa, snovna oblika (materialna forma),¹⁰⁸ iz katere pa bi po nujnosti izšel obstoj snovi.¹⁰⁹ Mi odgovarjamo: po tem (nauku) bi stvari, ki izhajajo iz one snovi in one oblike, nujno morale biti nekaj tretjega¹¹⁰ glede na rang povzročenih (bitnosti), in nadalje bi njihovo bivanje sledilo prek posredovanja snovi. Tako bi bila snov vzrok bivanja oblik za množstvo teles v celokupnosti vesolja in za njihovih zmožnosti. To pa ni mogoče, kajti obstoj snovi je v tem, da je sprejemajoči princip. Snov ni vzrok za bivanje katerekoli od stvari, na katerikoli drug način, kot da je sprejemajoči princip. Če bi se kaka snovna stvar ne vedla tako (na trpen način), bi ne bila snov, razen morda v prenesenem pomenu. Če je predpostavljena stvar konstantna (večna in neminljiva), potem lahko poseduje lastnosti snovi le v prenesenem smislu. Prvi učinek¹¹¹ se na ta princip ne more nanašati tako, kot se nanaša oblika na snov, razen v prenesenem pomenu. Ko iz tega drugega principa¹¹² izide snov zaradi nekega določenega ozira (na nek način), zaradi nekega drugega ozira (na drug način) pa izhaja snov neke druge stvari, tako da torej (po tej predpostavki) oblika druge stvari ne pride do obstoja preko posredovanja snovi, potem izvaja snovna oblika neko dejavnost, ne da bi pri tem delovanju potrebovala snov. Vsaka stvar, ki izvaja svoje delovanje, ne da bi bila potrebovala snov, pa je po svojem bistvu izvorno samostojna in snovi prosta, in potemtakem bi bila torej snovna oblika samostojna in prosta snovi.¹¹³ Na kratko: četudi je snovna oblika vzrok snovi, s tem ko jo pripelje do dejanskosti (dejanskega obstoja) in dovršenosti, pa tudi snov učinkuje na obstoj oblike, tako da jo individualizira¹¹⁴ in determinira.¹¹⁵ In če Prvi princip obstaja brez snovi, kot

si že izvedel, potem je vsak izmed teh dveh principov¹¹⁶ posebej v nekem določenem oziru¹¹⁷ vzrok drugemu. Če bi temu ne bilo tako, potem bi snovna oblika v nobenem pogledu ne bila odvisna od snovi.¹¹⁸ V tem smislu smo že poprej pojasnili, da za obstoj snovi ne zadostuje samo oblika. Oblika je le del vzroka (za obstoj snovi). Če je temu tako, potem oblike ni mogoče v vsakem oziru določiti kot vzrok za snov, tako da bi bila oblika sama v sebi neodvisna od snovi. Tako je jasno, da prvi učinek ne more biti snovna oblika,¹¹⁹ še bolj razvidno pa je, da prvi učinek ne more biti snov sama. Glede na to je nujno, da mora biti prvi učinek neka oblika, ki je popolnoma ločena od snovi. Biti mora čisti um.

Ti veš, da so tu¹²⁰ mnogi različni umi in duše. Njihovo bivanje ne more izhajati preko posredovanja nečesa, kar je prav tako čisti um. Prav tako veš da so v celoti vseh bivajočih stvari, ki izhajajo iz prvega bivajočega, prisotna mnoga telesa, kajti ugotovil si že, da vsako telo kot tako obstaja le glede na možnost, torej izhaja po nujnosti iz nečesa drugega.¹²¹ Nadalje si doumel, da (to telo) ne more izhajati iz Prvega bivajočega – slava Bogu na višavah! – brez posredovanja česa drugega.¹²² Torej nastajajo (telesne bitnosti) iz Prvega bivajočega preko nekega posredovanja. Pa tudi veš, da to posredovanje ne more predstavljati neke čiste enotnosti, torej enotnost brez dvojnosti v sebi. Iz enega, če je resnično eno, lahko izhaja samo neka enotnost. Potemtakem lahko snov in telesni svet izhajata iz prvih, večno ustvarjenih bitnosti samo preko posredovanja neke dvojnosti, ki mora biti v tem posredovanju nujno prisotna, bodisi preko posredovanja množstva ali kakorkoli že. V čistih umih¹²³ pa ne more obstajati nič od množstva, razen na sledeč način:

– učinek je, na sebi, bivajoč le v možnosti. Preko Prvega bivajočega pa mu pripade nujno bivanje. Nujnost njegovega bivanja je v tem, da je ta prvi učinek čisti um. Ta čisti um misli svoje bistvo in hkrati nujno misli Prvo bivajoče. Torej mora v njem obstajati neki um v smislu množstva, namreč okoliščina, da to Prvo bivajoče dojame svoje bistvo. To bistvo samo na sebi¹²⁴ bivajoče le glede na možnost. Nadalje spoznava, da bivanje njegovega bivanja nujno sledi iz Prvega principa, nadalje, da je glede na svoje bistvo um in da umuje prvo bivajoče.

Mnoštvo, ki (temu prvemu umu) pritiče pa ne izvira iz Prvega bivajočega, kajti možnost njegovega bivanja je nekaj, kar mu pritiče zaradi njegovega bivanja, ne pa zaradi Prvega bivajočega.¹²⁵ Vsled Prvega bivajočega ima (ta prvi um) nujnost lastnega obstoja.¹²⁶ Mnoštvo, ki nastane s tem, da to prvo ustvarjeno bivajoče misli Prvi vzrok in lastno bistvo, je množstvo, ki pritiče njegovemu obstoju, ki izhaja¹²⁷ iz Prvega bivajočega.¹²⁸

Ne tajimo, da iz enovite stvari izhaja enovito bistvo¹²⁹ in da nato temu bistvu sledi množstvo preko neke relacije, neko množstvo, ki ne biva v prvemu

trenutku njegovega obstoja, in ne vstopa v princip njegovega obstoja kot del le-tega. Eno ima lahko za učinek samo nekaj enostavnega in enega. To enostavno je lahko nadalje določeno z nekim določilom (biti), ali z nekim določenim stanjem ali z neko lastnostjo, ali (spet) z nekim učinkom. Učinek pa je zopet samo eden. Iz tega učinka po nujnosti izhaja neka stvar in (z povezavo substance in uma z ono nujno akcidenco) neka (tretja) stvar. Tako nastane množstvo, ki pritiče bistvu Prvega uma. Tovrstno množstvo je torej lahko vzrok za to, da lahko pride do množstva v rečeh, t.j. v prvih učinkih (Prvega bivajočega). Če bi tega množstva v prvih učinkih Prvega bivajočega ne bilo, potem bi iz njega lahko izhajala samo neka enotnost. Torej bi iz njega ne moglo izhajati kako telo. Možnost množstva tam (v nebesnem svetu) obstaja samo na tak način. Iz onega, kar smo prej pojasnili, sledi, da so čisti umi po številu mnogi, in ne bivajo hkrati¹³⁰ kot učinki Prvega bivajočega, marveč mora biti najvišji od onih umov prvo (dejansko), ki izhaja iz Božanstva. Nadalje sledi (drugi) um, in nato (spet drugi) um. Ker pa se pod vsakim umom nahaja nebesna sfera,¹³¹ (sestavljena) iz snovi in oblike, slednja je duša, in ker se nadalje pod vsakim umom niza nek nadaljnji um, so torej pod vsakim umom tri bivajoče reči. Nujno je, da možnost za obstoj teh treh bivajočih reči izhaja iz onega uma, ki je na prvi stopnji v zgradbi (biti).¹³² Ta trojnost izhaja iz prvega uma zaradi zgoraj omenjene trojnosti, ki je v njem samem prisotna. Iz najpopolnejšega izhaja spet v različnih ozirih najpopolnejše.¹³³

Tako torej po nujnosti izhaja iz prvega uma, kolikor misli prvo bivajoče, bivanje pod njim nahajajočega se uma, če pa misli svoje lastno bistvo, v tem primeru iz njega po nujnosti izhaja obstoj oblike zunanje sfere in njena dovršitev, namreč duša. Zaradi narave možnosti (zaradi potencialnosti), ki nastopa v prvem umu in ki dopušča vrsto druga drugi sledečih ravni, s tem, ko misli svoje bistvo, izhaja nadalje bivanje telesnosti (telesne narave) zunanje sfere. To predstavlja nekaj nižjega v celoti zunanje sfere, glede na svojo vrsto.¹³⁴ Iz tega nastane tisto dejansko, ki se povezuje z potencialnostjo. Če prvi um misli prvi vzrok, iz njega nujno izhaja neki drugi um, kolikor pa je po svojem bistvu določen¹³⁵ glede na svoji dve plati nujno izhaja iz njega prvo množstvo s svojimi deli (prva sfera z svojimi telesi),¹³⁶ to pomeni s snovjo in obliko. Snov obstaja s posredovanjem oblike ali v povezavi z njo. Na isti način kot je tisto, kar biva samo glede na možnost pripeljano do dejanskega bivanja preko aktualnosti onega (principa), ki stoji nasproti obliki sfere in ji ustreza.¹³⁷ Prav tak potek nastopi pri vsakem umu in vsaki sferi, tako da se zaporedje teh umov in sfer konča pri aktivnemu umu, ki vodi naše duše. Ta veriga umov se ne nadaljuje v neskončnost, tako da bi pod vsakim nesnovnim principom obstajal še nadaljnji nesnovni princip.

Mi potemtakem učimo: če iz čistega umnega principa izhaja neko množ-

tvo, to obstaja le na osnovi množstva, ki je vsebovano v tem principu. Te teze pa ne gre preobračati, tako da bi vsak vsakcat um, ki je v tem množstvu (prisoten), iz sebe izdajal po nujnosti množstvo teh povzročenih stvari. Omenjeni umi torej glede na zvrst ne sovpadajo, v tem primeru bi namreč nujno morale sovpadati tudi stvari, izhajajoče iz njihovih bistev.¹³⁸ Zgornje želimo pojasniti še enkrat od začetka, na drug način, in rečemo: število nebesnih sfer je višje kot število, ki je, kot že povedano, vsebovano v prvem učinku (prvem umu). (To je jasno še) posebej, če vsako sfero razčlenimo na snov in obliko. Prvi princip te sfere ne more en sam, torej ne more biti prvi učinek (prvi um), tudi ne more biti vsako telo sfere, ki je vsakič nadrejena neki drugi nebesni sferi, vzrok za neko drugo, njemu sledeče telo. Kajti telo, kolikor je telo, ne more biti prvi princip (nekemu drugemu) telesu. Kolikor poseduje duševno moč, prav tako ne more biti prvi vzrok za neko telo, ki (tudi) poseduje duševno moč. Razložili smo že, da vsak duševni princip, ki pritiče katerikoli izmed nebesnih sfer, pomeni dovršitev¹³⁹ in obliko zanjo (za to sfero). Ta duševni princip torej ni na sebi bivajoča duhovna bitnost,¹⁴⁰ v tem primeru bi pač moral biti čisti um in ne duševni princip, pa tudi bi ne mogel povzročati gibanja, razen tako, da bi predstavljal objekt (ljubezenskega) hrepenenja za kako drugo telo. Prav tako bi ne mogla iz gibanja telesa v tem duhovnem principu nastati kaka sprememba, pa tudi bi preko povezave s telesom ne mogla nastati kaka domišljajska predstava, niti kaka notranja zaznava. Take nazore smo že navedli prej, glede duš in sfer, kot ti je znano. Če je temu res tako, potem iz duš sfer ne morejo izhajati nobene dejavnosti, (ki bi delovale na telesa,) ki bi bila izven (te vsakokratne) sfere, razen prek posredovanja (sferi lastnih) teles. Kajti oblika teles in njihova dovršenost se vedeta na dva načina.

Prvi način je, da oblike telesom, prek posredovanja snovi teh teles, podeljujejo obstoj. V tem primeru potem prav tako, kot obstoj teh teles izhaja iz snovi teh teles, izhaja tudi tisto, kar izhaja iz obstoja teh teles s posredovanjem snovi teh teles, iz njih (teles). Zaradi tega vzroka ogenj ne segreje s svojo vročino katerekoli naključne stvari, pač pa samo ono, ki z telesom ognja stopi v stik, ali pa se do njega vede na določen način. (Iz tega razloga) sonce ne obsije vseh stvari, pač pa le tiste, ki mu stopijo v opozicijo.

Drugi način (na katerega se vedeta oblika teles in njihova dovršenost) pa je, da pa oblike podeljujejo obstoj telesom preko svojega bistva, brez posredovanja snovi. Take (samostojne) oblike so duše. Vsaka duša pritiče kot poseben princip nekemu določenemu telesu na osnovi tega, da izvaja svojo dejavnost preko tega in v njem.¹⁴¹ Če bi (duša) bila tako glede na svoje bistvo kot tudi na svojo dejavnost od tega določenega telesa ločeno bivajoča bitnost, potem bi bila duševni princip za vsako stvar, in ne le za to določeno telo.¹⁴²

S temi izvajanjmi je v vseh pogledih postalo jasno, da nebesne sile, ki so

vtisnjene v naravo nebeških teles, ne delujejo drugače kot prek (teh pritikajočih jim) teles. Je pa nemogoče, da bi (nebeške sile) preko posredovanja teles proizvedle kak duševni princip. Telo ne more predstavljati posredovanja med enim in drugim duševnim principom. Če duša proizvede dušo brez posredovanja telesa, potem (ta princip) obstaja za sebe, brez telesa, in je določen z nekim delovanjem, ki je netelesno in obstaja ločeno od bistva duše in bistva telesa. To pa ni predmet, s katerim se mi ukvarjamo.¹⁴³

Če pa iz (duševnega principa) ne izhaja duša, potem iz njega tudi ne izhajajo nebesna telesa, kajti duša (kot predpogoj) predhodi telesu v zaporedju stopenj (ravni) obstoja in v dovršenosti. Lahko bi torej vsaki nebesni sferi predpostavili nekaj (neko silo), iz katere bi v pripadajoči sferi izhajala neki učinek in neka dejavnost, ne da bi ta sila povsem pošla¹⁴⁴ v ukvarjanju z onim telesom. Bistvo te sile pa bi bilo ločeno od onega telesa glede na obstoj in delovanje. Resničnosti zgornje predpostavke ne tajimo. Gre za tisto, kar imenujemo čisti um. Ta povzroča tisto, kar mu sledi glede na obstoj. To (ta bitnost) pa se ne more glede na telo nahajati v (iskanem) trpnem stanju. Ni z njim (telesom) povezana in različna od tistega, kar se preko posredovanja telesa oblikuje v neko individualno obliko, in tudi ni različna od tistega kar nastane na tak način, kot smo nakazali glede netelesnega principa, ko smo utemeljevali obstoj te duše.¹⁴⁵ Jasno smo obrazložili, da nebeškim sferam pritičejo prvi principi učinkovanja, ki niso telesne narave, niti niso oblike teles, in da ima vsaka nebeška sfera poseben princip, pa da ima celota vseh sfer skupaj delež na prvem principu biti.¹⁴⁶ Ni dvoma o tem, da se v tem nebesnem svetu nahajajo netelesni umi, ki nastajajo hkrati za nastankom teles ljudi, vendar ne propadejo, pač pa ostanejo.¹⁴⁷ V *Znanosti naravoslovja* sem ti to že pojasnil.¹⁴⁸ Te bitnosti ne izhajajo iz prvega vzroka, kajti predstavljajo množstvo, kljub enotnosti zvrsti¹⁴⁹ in nastajajo časovno. Te bitnosti so torej povzročene od Prvega bivajočega, prek nekega posredovanja. Dejavnosti vzroki, ki posredujejo med Prvim vzrokom in telesnimi stvarmi, pa ne morejo biti glede na red biti pod telesnimi stvarmi. Tudi ne morejo biti čisti, od snovi ločeni umi. Kajti oni vzroki, ki podeljujejo obstoj, so glede na bivanje popolnejši.¹⁵⁰ Kar pa se tiče sprejemajočega principa za bivanje, zavzema ta najnižji rang v redu biti. Torej mora biti prvi učinek potemtakem um, ki je v svojem bistvu en sam. Iz tega prvega principa nadalje ne more nastati nobeno množstvo, ki bi sovpadalo v neki zvrsti.¹⁵¹ Kajti v zvrsti prisotni množstveni principi – preko njih je možen obstoj množstva v tej zvrsti, če se ta zvrst sploh sestoji iz raznolikih dejanskih (bitnosti) – se vedejo tako, da vsak od njih proizvede neko določeno stvar, in da je slednja različna od tiste stvari, ki jo proizvede nek drug (princip) v isti zvrsti. Tisto, kar izhaja (po nujnosti) iz vsakega posebej od njih, ni isto, kar izhaja iz (katerega) drugega, ampak gre za različno naravo.

Če torej vse dejanske (posamezne) stvari sovpadajo glede na bistvo, kako se potem razlikujejo in oblikujejo množstvo, saj v tem (nebesnem) svetu deljiva snov (dejansko) ne obstaja? Iz prvega učinka (prvega uma) torej ne more izhajati bivanje množstva, razen tako, da je glede na zvrst različno množstvo. Te tuzemske (zemeljske) duše (ki predstavljajo različnost zvrsti) ne nastanejo iz prvega učinka brez posredovanja kakega drugega bivajočega vzroka. Na tak način izhaja iz vsakega učinka, ki predhodi in je višji, nek drugi učinek tako da prispemo do nekega učinka, katerega obstoj je hkraten z obstojem elementov, ki so zmožni sprejemanja nastajanja in minevanja, in ki tvorijo množstvo glede na zvrst in (tudi) številčno množstvo. Potemtakem je množstvo sprejemajočega principa¹⁵² vzrok za množstvo, ki je (se kaže) v delovanju po bistvu enega Prvega principa. To množstvo nastopi šele potem, ko je obstoj vseh nebesnih teles dovršen. Tako torej nastane vedno en um za drugim, dokler ni vzpostavljena lunina sfera.¹⁵³ Nato nastanejo elementi, in ti so zmožni (disponirani za)¹⁵⁴ sprejema vplivanja (učinkovanja), ki je glede na zvrst eno, glede na število pa mnogotero, in ki izhaja iz zadnjega uma.¹⁵⁵ Kajti če vzrok (za množstvo stvari) ni prisoten v dejavnem vzroku, potem mora biti nujno v sprejemajočem principu. Zatorej je nujno, da iz vsakega uma nastane nek pod tem umom nahajajoči se drug um. Veriga takšnih povzročanj se konča tam (v mesečevi sferi), kjer umne bitnosti postanejo deljive in številčno množstvo, to pa na osnovi množstva, ki je v vzrokih (v snovnem vzroku).

Jasno in prepričljivo je, da je vsak um najvišji¹⁵⁶ v redu biti, preko neke pojmovnosti, ki je v njemu (prisotna). S tem ko oni umni princip misli (pojmovno zajame) prvo bivajoče, iz njega nujno izide bivanje nekega drugega uma, ki je pod njim. S tem, ko ta umni princip misli svoje bistvo, iz njega izide neka nebesna sfera, ki se sestoji iz njenega duševnega principa in njenega telesa. Telo nebeške sfere nastane preko tega uma in se v njem ohrani prek posredovanja duševnega principa te sfere. Kajti vsaka oblika je vzrok za to, da njena snov dejansko biva, kajti snov sama na sebi nima obstoja.

Deveti razdelek

ŠESTO POGLAVJE

O božji previdnosti¹⁵⁷ in pojasnitev načina vstopa zla¹⁵⁸ v božji načrt¹⁵⁹

Ko smo v razlagi prispeli do tod, se spodobi, da (sedaj) spregovorimo o božji previdnosti. V prejšnjih izvajanjih ti je že bilo pojasnjeno, da najvišji vzroki ne delujejo zavoljo nas, ali tako, da bi – na kratko – (umi nebesnega sveta) imeli kakršnokoli zanimanje do kake stvari (tega sveta), ali da bi bili gnani z nekim določenim izzivom (motivom), ki bi jim naložil (neko določeno) izbiro.

Na noben način ne moreš tajiti čudovitih obeležji v nastanku sveta, delov nebes, živali in rastlin. Vse to ni izšlo po slučaju, vsekakor to zahteva vodstvo.¹⁶⁰ Vedeti je treba, da je božja previdnost v tem, da Prvo bivajoče z svojim bistvom spoznava bivajoče, glede na red dobrote,¹⁶¹ na katerem je (bivajoče) osnovano, in da je (Bog) po svojem bistvu vzrok za dobro in popolnost, v skladu z možnostmi. Bog tudi občuti vsečnost na spoznanem dobrem, to pa na omenjen način, torej umuje red dobrega na najbolj dovršen način. Zaradi tega se iz njega na najbolj dovršen način izliva tisto, kar On misli v nekem določenem redu in na način dobrega. To se zgodi v emanaciji, ki na najpopolnejši način vodi do reda (dobrote), kolikor je to možno. To je tisto, kar razumemo z božjo previdnostjo.

Vedi tudi, da se izraz »zlo« uporablja na več načinov. Z izrazom »zlo« opisujemo manko, ki se vede tako kot nevednost, šibkost in skazitev npravnosti (značaja). Nadalje rečemo »zlo« tistemu, kar se vede kot bolečina ali žalost, tu gre za dojetje nekega (pozitivnega) vzroka, ne pa le manjka slednjega. Vzrok, ki slabi dobro, ga ovira in povzroči njegov neobstoj,¹⁶² je ločen (od stvari, kateri škoduje), tako da le-ta, ki utрпи škodo ne more spoznati vzroka.¹⁶³ Tako (se vede na primer) oblak, ki povzroči senco in prepreči žar sonca temu, kar potrebuje sončni sij, da bi prispelo do dovršitve (svoje narave). Če ta (stvar), ki potrebuje (sonce), tudi poseduje spoznavno zmožnost, potem spozna, da ni (ne dobi pričakovane) koristi. Vendar kot taka (v samozavedanju) ne spozna, da je vzrok za to stanje oblak. To dojame (lahko le, če ima) zmožnost vida. In kolikor ima zmožnost vida, v tem pripetljaju ne utрпи nikakršne škode, izgube ali primanjkljaja. Slednje utрпи, le kolikor je neka druga reč.¹⁶⁴

(Včasih je vzrok bolečine povezan z stvarjo samo, takrat stvar) spozna vzrok, hkrati z dojetjem okrnjenosti (svoje narave). Tako se vede tisto, kar trpi bolečino ob izgubi povezanosti kakega uda zaradi trgajoče (uničujoče) vročine, kajti če dojame pri izgubi povezave (v raztrganju, uničenju) uda neko silo v tem istem udu, spozna hkrati tudi (vzrok, zaradi katerega trpi bolečino,

namreč) vročino. V tem se potemtakem združujeta dve vrsti dojetja – ena vrsta v tem – kot že razloženo poprej, da se spozna (reči), ki ne obstajajo več, z drugim načinom dojemamo stvari, ki so prisotne. In ta (pozitivni predmet spoznanja) ni po svojem bistvu nič zlega, zlo je samo z ozirom na to (individualno) stvar. Manko dovršenosti (stvari) in okrnjenost narave (stvari) ni samo nekaj zlega v zvezi z to stvarjo, to nekaj, ki predstavlja zlo, poseduje (tudi pozitivni) obstoj, prek katerega ni zlo. Obstoj zla je vsekakor nekaj (izključno) zlega samo v subjektu in na (relativen) način, po katerem je nekaj zlega. (Vzemimo primer slepca) – slepota lahko nastopi samo v očesu – in v očesu kot takem je lahko slepota le nekaj zlega. Ne obstaja noben ozir, v katerem bi bila slepota kaj drugega kot zlo.

Kadar pa vročina na primer v povezavi z nečim (nekom), ki utrpi bolečino, postane nekaj zlega, takrat tudi poseduje neko drugo plat, ki ni zla. Zlo je po svojem bistvu nebivanje (manko), ni pa vse nebivajoče zlo, pač pa nekaj nebivajočega v smislu nečesa, kar je nujno za naravo neke stvari in sodi k dovršenosti te narave in ki sledi iz vrste in naravne zmožnosti te stvari. Akcidentalno zlo je privacija ali pa nekaj, kar preprečuje stvari, da bi posedovala tolikšno stopnjo popolnosti, kot ji pritiče. V nebivajočem na splošno ni nič dobrega, razen morda besede same. (Absolutno) nebivajoče ni nič dejansko zlega. Če bi absolutna nebit posedovala neko dejanskost, bi bila univerzalno zlo. Za vsako stvar, ki v najvišji meri poseduje dovršeno bit, in ne vsebuje nobene potencialnosti, velja, da se je ne drži nič zlega. Zlo se drži le tistega, kar (v svoji naravi) vsebuje potencialnost. Potencialnost pa nastopi zavoljo snovi. Tako se torej zlo drži snovi, in to vsled neke prvotne reči,¹⁶⁵ ki ji bistveno pritiče, ali pa neke reči, ki ji je (od zunaj) dodana naknadno.

Glede zla, ki pritiče snovi zaradi njenega bistva¹⁶⁶ – snovi se (včasih) drži določitve, ki so v prvem trenutku njenega obstoja zunanji vzroki zla. Iz tega nastane kakšna od oblik – in ta oblika ovira individualno dispozicijo materije za dovršenost, ki kot vzporedni pojav svojega nastanka s svojo rastjo prinaša tudi zlo. Tako se vede snov, iz katere nastane človek ali konj. Če od zunanjih vzrokov zadobi nekaj, (kar jo slabo disponira), kar jo naredi za slabo mešanico in neuporabno bitnost, in ne sprejme začrtanja (omejitve) in oblikovanja in tudi ne prejme odgovarjajočih sestavnih delov, potem je podoba te nastajajoče stvari popačena. Ne pride do zahtevane (potrebne) mere dovršenosti mešanice in oblike. Ne gre za to, da bi delujoči vzrok odpovedal v svojem delovanju, pač pa trpni element ne sprejme učinkovanja. Reč, ki je pristopila od zunaj (in povzroča zlo), pa je ena od sledečih stvari:

- (1) – bodisi ovira, zadržuje in oddaljuje stvar od dovršujočega principa,
- (2) – bodisi nastopi kot neposredno kontrarna učinkovanja in uniči dovršenost.

Kar se tiče prvega – tako se vedejo oblaki, ki se nakopičijo v velikem številu in sence visokih gora, ki ovirajo učinek sonca na sadeže, tako da le-ti ne morejo popolnoma dozoreti. Glede druge možnosti – tako se vede čas (obdobje) mraza, ki prizadene rastline in izniči dovršenost rasti, tako da posebna dispozicija¹⁶⁷ (snovi) in tisto, kar ji sledi, propade.

Vsi vzroki zla se nahajajo (izključno v svetu) ki obstaja pod sfero meseca. Vse, kar se nahaja v sferi pod mesecem je nepopolno,¹⁶⁸ v razmerju (primerjavi) z drugim bivajočim, kot si že spoznal.

Nadalje – zlo zadene le določene osebe (individuue) in to le v določenih časih. Vrste pa ostanejo (kljub temu) ohranjene. Resnično zlo ne zajame večjega števila individuov. To se lahko pripeti le, kadar gre za posebno zvrst zla.¹⁶⁹ Vedi tudi, da je zlo v smislu privacije zlo z ozirom na nekaj nujnega,¹⁷⁰ ali pa koristnega, ki je nujnemu blizu, ali pa v tem oziru ni zlo,¹⁷¹ pač pa je zlo z ozirom na (dele), ki se udejanjijo le v zelo rekih primerih. Kolikor bi zlo (dejansko) bivalo, potem bi bivalo na način tistega, kar predstavlja preobilje tiste dovršenosti, ki je (sledí) za sekundarnimi popolnostmi.¹⁷² Tovrstno zlo nima za posledico (nobene dejanske reči) z ozirom na naravno zasnovu¹⁷³ (neke slučajne stvari), v kateri obstaja zlo. Ta zvrst zla je druga, kot tista, z katero se ukvarjamo mi¹⁷⁴ in izključimo ga (iz obravnave). Tovrstno zlo ni nekaj zlega z ozirom na vrsto, pač pa glede na nekaj, kar je dodano nujnim sestavnim delom vrste. Tako se vede nevednost glede na filozofijo, geometrijo ali drugo. Nevednost ni nič zlega kolikor smo ljudje (posedujemo človeško naravo), pač pa je zlo glede na neko dovršenost, ki je dodana naravi zaradi izboljšanja (blagra).

Nadalje definirajmo – in recimo, da gre za resnično zlo, kadar le-tega povzroči določeni človeški individuum, ali pa ga individuum kot tak vsebuje. Iz nekega človeškega individuuma pa zlo ne izhaja vsled tega (dejstva), da je človek, ali ker je samostojen individuum, pač pa zato, ker je dovršenost onih lastnosti¹⁷⁵ zanj nedvomna, ali pa ker ima (čuti) hrepenenje po tej popolnosti. S tem poseduje dispozicijo za le-to dovršenost; to bomo takoj prikazali. Pred (nastopom te določitve) ona dobrina ni nekaj, k čemur bi stvar težila (z željo), da bi dosegla trajen obstoj svoje vrste, na tak način kot razvrstitev sekundarnih dovršenosti sledi primarnim¹⁷⁶ dovršenostim. Če pa ta popolnost ne obstaja, potem pomeni to privacijo, ki se tiče neke reči (nečesa),¹⁷⁷ kar bi se lahko razvilo iz naravne zasnove.

Zlo, ki obstoji v bivajočih individuih, je neznatno. Kljub temu je obstoj zla v stvareh nujna posledica usmeritve (težnje) stvari k dobremu. Če bi elementi ne bili zoperstavljeni in bi ne stali v trpnem odnosu do zmagoslavnejših (močnejših) elementov, potem bi iz njih ne mogle nastajati dovršene zvrsti (svetnih) stvari. Preko elementa ognja so upirajoči se učinki elementov, ki nastaja-

jo v toku (nastajanja in bivanja) univerzuma po nujnosti vzpostavljeni. Če v igri elementov pride do tega, da ogenj zajame površnik plemenitnika, potem mora ogenj površnik sežgati. Če bi temu ne bilo tako (če ta zli učinek ne bi nastopil), potem bi ogenj ne imel splošne koristnosti.¹⁷⁸ Zatorej je nujno potrebno, da je dobro, ki je v stvareh (sveta) možno, (resnično) dobro le takrat, kadar je obstoj (omenjenih zvrsti) zla prav tako možen in sicer tako, da zlo obstaja po dobrem ali skupaj z dobrim.¹⁷⁹ (Izlivanje in) doseganje dobrega pa nima za posledico tega, da bi bilo (moralo biti) pogostejše in bolj nujno dobro izključeno zaradi zla, pred katerim se varujemo. Izključitev tega dobrega¹⁸⁰ bi bilo večje zlo od onega zla (onih prej omenjenih zvrsti zla).¹⁸¹

Privacija tega, kar lahko v snovi obstaja zaradi njene naravne zasnove, je večje zlo kot ena sama privacija, saj gre (pri prejšnjem) pravzaprav za dve privaciji (manjšega zla in tudi dobrega). Iz tega razloga razumen mož gotovo raje izbere (se podvrže) izžiganju (rane) z ognjem, pod pogojem, da je pri tem njegovo življenje ohranjeno, kot pa da bi izbral smrt brez bolečin. Če bi hoteli to kategorijo dobrega izločiti (iz celote sveta), potem bi bilo to zlo večje (univerzalno) od onega (partikularnega) zla, ki nastane zaradi obstoja dobrega. Obdajajoči um, (ki spoznava) kvaliteto nujne ureditve v redu dobrega, zahteva, da mora ta zvrst reči (ki lahko pomenijo partikularno zlo) obstajati in priznava, da hkrati z to zvrstjo reči po nujnosti obstaja tudi (neka zvrst) zla. Nujno je, da emanira obstoj tudi onemu dobremu (ki lahko pomeni partikularno zlo).

Proti temu bi lahko ugovarjali rekoč: bilo bi zamisljivo, da bi Prvi načrtovalec (univerzuma) ustvaril dobro, ki bi bilo čisto prosto zla. Na to odgovarjamo: to ni mogoče v tej vrsti obstoja (sublunarnih stvari), bilo pa bi zamisljivo pri absolutnem obstoju. Kajti (absolutna zvrst) obstoja je le neka posebna zvrst absolutne biti, ki je prosta zla, in ta (sublunarna vrsta) obstoja ni zvrst absolutne biti. Ta (absolutna zvrst) obstoja pa je tisto, kar se je izlilo iz prvega vodstva sveta. Nahaja se v duhovnih, duševnih in nebesnih stvareh. Zatorej biva ta zvrst dobrega (ki s seboj prinaša zlo) v možnosti.¹⁸² Dobrega ne smemo izločiti iz obstoja zaradi zla, ki je pomešano z njim. Če bi prvi vzrok le-tega ne bival in bi bilo dobro iz sveta opuščeno zaradi tega, da bi ne obstajalo to (partikularno) zlo, bi bilo to večje zlo, kot če (partikularno zlo) obstaja. Zatorej je obstoj (partikularnega) zla boljše (manjše) zlo od dveh možnih. Nadalje bi (če bi vrsta dobrega, ki s seboj prinaša zlo, ne bivala) tudi ne obstajali dobri vzroki, ki (nastopijo) pred vzroki, ki vodijo do zla na zemlji (v sublunarnem svetu). Kajti obstoj teh (vzrokov, ki povzročajo zlo) izhaja iz obstoja onih (dobrih vzrokov).¹⁸³ Z (neobstojem slednjih) bi prišlo do ogromnega prelo-
ma v obstoju (univerzalnega) dobrega.

(Zadeva je sledeča): če ne posvetimo (pozornosti) onemu (partikularne-

mu zlu) in usmerimo naš pogled na tisto, v čemer se potencialnost biti lahko deli – to je na vrste obstoječih stvari, ki so glede na svoja stanja različne – potem pridemo do (ugotovitve), da (se skoraj zdi da) obstaja od zla prosta (dejanskost). (Zlo) obstaja v neki (individualni) zvrsti bivajočega in samo na tak način, neobstoj le-tega (zla) bi bila večje zlo kot njegov obstoj. Zatorej je nujno, da mu (Bog) podeli obstoj, kolikor iz njega izhaja tista bit, ki je na omenjeni način bolj pravilna (boljša) (in ki se vede tako, kot smo prikazali).

Na tem (mestu razprave) poudarjamo spet od začetka, da je zlo (v mnogih) ozirih potrebno. Kot zlo označujemo graje vredna dejanja in nadalje tiste nrvnosti (tiste principe etičnih dispozicij), iz katerih izhajajo zla dejanja. Nadalje za zle označujemo bolečino in žalost kar je temu sličnega. Za zlo označujemo še pomanjkanje (naravne) popolnosti v vsaki stvari, izgubo dovršenosti in izgubo tistega, kar bi stvari pritikal. Žalost in bolečina (spadata sem) čeprav označujeta nekaj pozitivnega in ne manjka, pač pa sledita privaciji in (pomanjkanju) dovršenosti. Zlo, ki se nahaja v nrvnih (etičnih) dejanjih, prav tako obstaja samo v povezavi z (nekim subjektom), ki je oropan svoje popolnosti v (zaradi) povezave z zlom. Tako se vede zločin.¹⁸⁴ Ali pa je (nrvno zlo) določeno z ozirom na povezavo s tistim, kar se od neke dovršenosti (ki je nujno potrebna) pogubi v politiki (vodstvu) v neki mestni skupnosti. Tako se vede zakonolom (prešuštvo). Nrvne lastnosti (karakterja) so zle le, če iz njih izhajajo ta (zla dejanja). Tako so torej (zle nrvne lastnosti) povezane z stanji privacije, zaradi katerih duša ne doseže nujno pripadajočih ji dovršenosti.

Ne najdemo pa nobenega delovanja, ki bi bilo označeno kot zlo in bi ne posedovalo neke popolnosti na osnovi njegovega dejavnega vzroka. Mogoče je (dejanje) zlo le v (zaradi) povezavi s svojim trpnim vzrokom (snovjo) ali pa v povezavi z nekim drugim delujočim vzrokom, ki preprečuje dejavnost (subjekta) v oni snovi in preprečuje neko dejanje, ki bi bilo v tem subjektu popolnejše, in bi mu bolj prisodilo, kot drugo. Tako na primer nastane zločin iz neke moči (sposobnosti), ki teži k premaganju (nasprotnika), in taka moč je na primer bes. Premaganje nasprotnika je dovršenost (adekvatni predmet) za zmožnost besa. Zaradi tega (usmerjenosti na predmet – torej na premaganje sovražnika) je bila zmožnost besa ustvarjena, to pomeni, da je bila ustvarjena zato, da se usmeri na premaganje (nasprotnika), to doseže in se (tega premaganja) veseli. Ta dejavnost (premaganje nasprotnika) je torej z ozirom na zmožnost neko dobro in tako tudi celo tedaj, kadar je zmožnost prešibka, da bi dejanje izvedla. To je potem glede na zmožnost nekaj zlega. Premaganje nasprotnika pa je neko zlo samo za oškodovanega in premaganega nasprotnika, ali pa za razumno¹⁸⁵ dušo, katere (adekvatni objekt) in izpopolnjenost (pravičnost in blagost) se vede kot neko »zlo« za to zmožnost (besa, ki je

usmerjena na izvajanje zla), in katere adekvatni predmet obstaja v obvladanju te zmožnosti (na primer zmožnosti besa). Če je (razumna duša) prešibka (da bi obvladala zmožnost, ki želi povzročiti zlo), potem je to za dušo nekaj zlega.

Prav tako (so postavljene okoliščine) za dejavnike (povzročitelja) bolečine in pogube. Na primer, ko ogenj sežge (kako stvar), je to dejanje sežiganja dovršenost ognja, (hkrati pa) zlo v povezavi s tistim, ki mu je odvzeta neokrnjenost (njegovega telesa) s tem, ko utrpi izgubo (tistega, kar potrebuje za svojo popolnost).

Tisto zlo pa, katerega vzrok je manko ali nezmožnost, ki leži v naravi (stvari), in ni hkrati dejavni vzrok za neko dejavnost, pač pa gre za to, da dejavni vzrok ne izvaja svoje dejavnosti, to ni v resnici nič dobrega v povezavi z kako stvarjo.

Kar pa se tiče vrst zla, ki se povezujejo z stvarmi, ki so (same na sebi) dobre, tako obstajata za te vrste zla dva vzroka:

(1) vzrok s strani snovi, ki obstaja v tem, da je dovezetna (sprejemljiva) za obliko in njeno privacijo;

(2) vzrok s strani delujočega vzroka, (to pa zato) ker je nujno, da snovne stvari nastanejo po njem.

Nadalje je nemogoče, da bi:

prvič – posedovala bivanje bivanja,¹⁸⁶ ki bi (snov) obdarila s samozadostnostjo (samostojnostjo). Ta bi povzročila dejavnost, toda vendarle bi morala biti sprejemljiva za obliko in privacijo (oblike).

drugič – ni možno, da bi snov ne bila dojemljiva za nasprotnosti, in

tretjič – nemogoče je, da bi delujoče sile povzročile dejavnosti, ki bi bile z dejavnostmi (ki že obstajalo) v nasprotju. One (nove dejavnosti) bi (v tem primeru) ne porajale svojih učinkov. Kajti ni mogoče, da bi bilo (preko omejene opozicije) doseženo tisto, kar naj bi želel dokazati primer ognja, ki bi (neko stvar) ne sežgal.¹⁸⁷ Saj je –

četrtič – univerzum dovršen le preko tega, da v njem obstajajo (bitnosti), ki se jih da segrevati, in bitnosti ki gorijo in segrevajo

Če je temu tako, potem ne gre drugače, kot da iz koristnega (koristno dobro), na katerega sta usmerjeni ti dve bitnosti, sledijo neka škodljiva dogajanja, ki se dogodijo kot posledica gorenja in izgorevanja. Tako sežge ogenj ud kakega pobožnega človeka. Vzeto na splošno (večinoma), pa je ta zadeva (dogajanje) dobro ki izhaja iz narave, pa tudi večno (vedno ponavljajoče) je. Na splošno (večinoma) se pripeti dano na primer v tem, da je večina zvrsti (zemeljskih) individuumov, ki posedujejo neokrnjenost (svojih teles) pred sežiganjem zaščiteneh. Večno obstajajoče dobro je v tem, da se mnoge vrste trajno ohranijo samo preko obstoja nekega elementa, na primer ognja, ki izvaja sežiganje. Le v redkih primerih nastopi to, da (dejavnosti sežiganja, ki

jo izvajajo) ognji učinkuje kot škodljiva. Prav tako se dogodi tudi pri ostalih, temu sličnih vzrokih. Ni primerno v večini potekajočih in večnih in koristnih učinkov izključiti iz sveta zaradi zlih učinkov, ki se udejanjijo le slučajno in redko. Dobri učinki so torej izvorno nameravani in nastajajo iz stvari v izvornem redu smotrov. Lahko rečemo, (da so dobri učinki) tako (taki in v tali ureditvi) kot Bog – slava Bogu na višavah – »hoče« stvari, s tem pa je hkrati hoteno tudi zlo, seveda na akcidentalni način. Kajti Bog ve, da (zlo) nastane po nujnosti (in rezultira iz dobrega), in ni mu mar zanj (za zlo). Dobro izhaja (je osnovano) v svojem bistvu (v samem sebi), zlo pa je osnovano kot akcidenca – vse pa *Smo ustvarili po meri*.¹⁸⁸

Glede snovi je poznano da mnogih stvari ne more proizvesti. V mnogih stvareh snov ne poseduje (pritikajočih jim) popolnosti. Preko nje pa je vendarle dovršeno tisto, kar z ozirom na neko množstvo (individuov)¹⁸⁹ v sebi nima nobene pozitivne zveze s tem, kar snov ne more doseči. Kolikor je temu tako, potem božji modrosti ni primerno opustiti številnejšega, neminljivega (nebesno) in v večini primerov nastopajočega dobrega zaradi zlih učinkov, ki se nastopijo le v individualnih stvareh, ki niso večne (pa še to v redkih primerih).

Raje recimo: stvari, ki si jih zamišljamo, so:

– bodisi take stvari, ki so lahko, kadar si jih predstavljamo, le absolutno zlo;

– bodisi take stvari, ki so v svojem obstoju dobre in ne morejo biti zle ali pomanjkljive;

– bodisi stvari, v katerih dobro prevladuje, kadar bivajo tako kot to pritiče (naravi njihove) biti – tako torej ne morejo na osnovi svoje narave bivati na drug način;

– bodisi stvari, v katerih prevladuje zlo;

– bodisi stvari, v katerih sta zlo in dobro v ravnovesju.

Tiste stvari, v katerih ni vsebovano nobeno zlo, so prisotne v stvareh sveta. Stvari pa, ki so po svoji naravi zle, ali v katerih naravi prevladuje zlo, ali tudi tiste, v katerih je zlo in dobro v ravnovesju, ne obstajajo. One stvari, v katerih biti je dobro prevladujoče, pa pride do bivanja na odličnejši način, če je dobro v njihovi naravi močno prevladujoče.

Temu bi lahko ugovarjali: zakaj potemtako zlo ni v naravi stvari izvorno (popolnoma) preprečeno, tako, da bi bila narava (stvari absolutno) dobra? Na to lahko odgovorimo: v tem primeru bi pač (neka narava stvari) ne bila ona (prav ta določena narava),¹⁹⁰ ker mora biti, kot smo že rekli, bit stvari taka, da prehaja v (iz nje izhaja) neko določeno zlo. Če je ta narava tako spremenjena, da z njo ni povezano nobeno določeno zlo (kot učinek), potem ta narava (kar se tiče) biti ni taka, kot bi morala biti. (V tem primeru) je

(postane) bit drugih reči, ki (dejansko) obstajajo in so od prve narave različne.¹⁹¹ One druge stvari (tiste stvari, ki nimajo za posledico nobenega zla, torej nebesni umi in telesa), pa so dejansko bivajoče, to pomeni da so take stvari, s katerimi zlo ni izvorno in po nujnosti povezano. Primer zadnjega je ogenj, njegov način bivanja obstaja v tem, da lahko (nekaj) zažge. Način bivanja (narava) take stvari, ki lahko (nekaj) sežge je v tem (določa), da kadar se dotakne (pride v stik) z obleko reveža le-to tudi sežge, kadar (v primeru da) je narava bivanja reveževe obleke taka, da je dovzetna za sežig. Obstoj vsake od teh dveh stvari je v tem, da ji lahko pritičejo različne zvrsti gibanja. Iz obstoja teh različnih načinov gibanja na tak način izhaja, da se (pod določenimi) pogoji dve stvari srečata (sovpadeta). Če se srečata dejavni in trpni vzrok, potem po naravi iz tega srečanja izhaja na eni strani delovanje in na drugi strani trpnost. Če pa ne obstajajo sekundarni vzroki, potem prav tako ne obstajajo primarni. Celokupnost (vesolja) tako torej obstaja tako, da so v njem delujoče in trpne sile, tako nebesne kot tuzemske, naravne in duševne (sile) urejene tako, da vodijo v (univerzalno) ureditev (red) vesolja. Ni mogoče, da bi bile vse (narave reči) take, kot (dejansko) so, ne da bi vodile v (ne da bi iz njih izhajalo) kako zlo.

Zatorej izhaja iz stanj (razmer) univerzuma – iz povezav enega dela z drugim – to, da v neki duši nastane kakršnakoli podoba pokvarjene predstave ali kaka bogokletna (misel) ali kako drugo zlo, tako v duši kot v telesu. Če bi temu ne bilo tako (in bi zlo nikoli ne nastopalo), potem bi (univerzalni) red vesolja ne obstajal. Zato naj nam ne bo mar zla in ne posvečajmo pozornosti nujnim sprevrženim (spremljevalnim pojavom dobrega).

Proti temu bi lahko ugovarjali: nekateri (ljudje) lahko ustvarjeni (predestinirani) za peklenški ogenj, ne da bi jaz to opazil (se na to oziral)¹⁹² in neki drugi (ljudje) so ustvarjeni za nebesa, ne da bi se jaz na to oziral. Nadalje se govori: vsakemu je lahko (doseči) tisto, za kar je ustvarjen. Nadalje se ugovarja (našemu nauku), rekoč: zlo ni nekaj, kar bi se dogodilo le redko ali v manjšini primerov, pač pa se dogodi v večini primerov. (Na to odgovarjamo), da temu ni tako; zlo se (sicer) pripeti često, vendar ne v večini (primerov). Med tem, kar se dogodi često, in onim, kar se dogodi v večini (primerov), pa je razlika. Mnoge (stvari) na zemlji so pogoste, kljub temu pa se dogodijo redko, na primer bolezni. So pogoste, vendar se (kljub temu) v večini (primerov) na dogodijo. Če pa to kategorijo zla, ki jo sedaj omenjamo dobro pretehtaš, potem (boš ugotovil), da je zlo redkejše od dobrega, ki mu stoji nasproti (celo) v isti snovi (na zemlji) kot biva (tudi) zlo, da pa sploh ne omenjamo drugega, večnega dobrega (v nebesnem svetu)!

Prav gotovo so zvrsti zla, ki predstavljajo manko sekundarne popolnosti, večinoma prisotne. Vendar te zvrsti zla niso (absolutno) zlo, niti tisto zlo, o

katerem govorimo sedaj. Te zvrsti zla se vedejo tako kot nevednost (v odnosu) do geometrije, ali kot venenje cvetoče lepote ali podobne stvari, ki ne povzročajo nobene škode v primarni popolnosti, pa tudi ne oškodujejo popolnosti, ki se na le-te (primarne popolnosti) navezujejo in katerih korist je očitna. Te zvrsti zla ne nastanejo preko dejavnosti delujočega vzroka, pač pa prek tega, da dejavni vzrok ni aktiven. Aktiven pa ni delujoč zaradi trpnega principa, ki ni disponiran za (sprejem določene oblike), niti se ne giblje k temu, da bi jo sprejel. Tovrstno zlo je torej privacija dobrega, in pripada kategoriji tistega, kar k sestoji stvari pride (od zunaj) in se na njem drži (ne gre za bistvene sestavne dele).

Iz arabskega izvornika prevedla in z opombami opremila Nina Svetlič

Opombe

¹ Koren $\dot{\text{al}}\text{-h}$, $\dot{\text{il}}\text{āh}$: Bog, Boštvo, $\dot{\text{al}}\text{āh}$: (edini) Bog, $\dot{\text{il}}\text{āhiy}$: na Boga nanašajoč se, božji; $\dot{\text{ilm}}\ \text{al-}\dot{\text{il}}\text{āhiy}\dot{\text{āt}}$: znanost o duhovnih, teoloških, metafizičnih stvareh. Aristoteles uporablja izraz »theologika« v smislu metafizike, primerjaj: Aristoteles, *Metafizika* 1026 a 20: »Potemtakem bi utegnile biti tri pozorno spregledovalne filozofije; matematična, naravoslovna in bogoslovna ($\theta\epsilon\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\kappa\acute{\eta}$)«, v: Aristoteles, *Metafizika*, Založba ZRC, Ljubljana 1999 (prevedel V. Kalan).

² Koren $\text{w-d-}\dot{\text{c}}$: predmet, objekt, tema, problem, snov, postulat, $\dot{\text{u}}\text{p}\text{o}\text{k}\text{e}\dot{\text{i}}\text{m}\text{e}\text{n}\text{o}\text{v}$. Prim. A. M. Goichon, *Voculaires Comparees d'Aristote et d'Ibn Sina*, Desclée de Brouwer, Pariz 1939. V zgoraj uporabljenem pomenu predmet proučevanja, znanosti. Primerjaj: Aristoteles $\dot{\text{u}}\text{p}\text{o}\text{k}\text{e}\dot{\text{i}}\text{m}\text{e}\text{n}\text{o}\text{v}$, *Anal. Post.* B 3, 91 a 11. $\text{Mawd}\dot{\text{u}}\text{c}$ v širšem smislu tudi označuje $\dot{\text{u}}\text{p}\text{o}\text{k}\text{e}\dot{\text{i}}\text{m}\text{e}\text{n}\text{o}\text{v}$ v smislu osebkka; *Metafizika* 983 b 16: »... ker osebek ($\dot{\text{u}}\text{p}\text{o}\text{k}\text{e}\dot{\text{i}}\text{m}\text{e}\text{n}\text{o}\text{v}$), Sokrates sam, ostaja ...« ali podlage; *Metafizika* 983 a 30: »... drugačni vzrok pa je snov ter podlaga ($\dot{\text{u}}\text{p}\text{o}\text{k}\text{e}\dot{\text{i}}\text{m}\text{e}\text{n}\text{o}\text{v}$) ...« in *Metafizika* 1028 b 37–38: »Podlaga pa je tisto, o čemer se izrekajo druge stvari, medtem ko ona sama nič več ne izreka o drugem ...«.

³ Aristotelški izraz, primerjaj: Aristoteles, *Metafizika* 993 a 16: »... Videti je namreč, da je prva ($\pi\rho\acute{\omega}\tau\eta$) filozofija o vseh stvareh govorila jecljajoče ...« *Metafizika* 1024 a 26: »Marsikdo pa bi kajpak utegnil zastaviti vprašanje, ali je prva filozofija sploh splošna ...« *Metafizika* 1061 b 19: »Ker pa tudi matematik uporablja skupne nazore toda na poseben način, bo naloga prve filozofije tudi pazljivo proučevanje počel matematike.«

⁴ $\dot{\text{a}}\text{nniya}$: posameznik, posamezno, tako, takšnost, neka realnost glede na svoje bistvo, individualna, specifična narava kake stvari. Avicenna izraz uporablja v različnih pomenih in ga nikjer ne obrazloži popolnoma jasno. Goichon (*Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*, Desclée de Brouwer, Pariz 1938, str. 2) ugotavlja, da je s tem izrazom avtor hotel podati grški $\tau\acute{o}\ \tau\acute{\iota}\ \dot{\eta}\nu\ \epsilon\dot{\text{i}}\nu\alpha\iota$, ki je pogosto nastopal v psevd-aristotelškem spisu *Teologija*, ki dejansko obsega dele Plotinovih *Enead*. Izraz nastopa tudi v dejanskih Stagirčevih spisih, prim. Aristoteles, *Metafizika* 1017 b 25–26: »Nadalje pa se bistvena bit ($\tau\acute{o}\ \tau\acute{\iota}\ \dot{\eta}\nu\ \epsilon\dot{\text{i}}\nu\alpha\iota$), katere izpovedba je opredelitev, tudi imenuje bitnost vsake posamezne stvari.«

⁵ Koren n-t-q , $\text{man}\dot{\text{t}}\text{iq}$: govorica, govor, znanost o govoru, logika. $\text{Man}\dot{\text{t}}\text{iq}$ je koranski izraz, glagol $\text{n}\dot{\text{a}}\text{t}\dot{\text{a}}\text{q}$ v Koranu pomeni »jasno in razločno govoriti«, $\text{man}\dot{\text{t}}\text{iq}$ pa govor, jezik;

prim. Koran 27:16: »naučeni smo govora ptic«. Prim. T. Haverič, *Srednjevekovno filozofsko nazivlje u arapskom jeziku*, str. 60.

⁶ Koren ṭ-ḥ-b, ṭabiḥiya: naravoslovje, fizika, φυσική.

⁷ Koren ḥ-k-m, ḥikma: modrost, pametnost, ratio. Opisuje v pregnantnem smislu metafiziko. Razliko med znanostjo in modroslovjem naš avtor določi takole: »Znanost obstoji v tem, da človeški um dojame stvari, ki mu jih gre dojeti, in to na tak način, da se ne vmeša kaka napaka, ... in tista, ki se sestoji iz zanesljivih dokazov in pravilnih argumentacij, ta se imenuje modroslovje.« (Ahd, 143, citirano po: Goichon, *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*, Desclée de Brouwer, Pariz 1938). Prim. uporabo izraza pri Aristotelu, *Metafizika* 981 b 9: »Nadalje pa tudi za nobeno izmed čutnih zaznav ne mislimo, da je modrost, četudi so zaznave ravno najbolj odločilne za znanja o različnih vrstah posameznih stvari: vendar pa zaznave glede nobene stvari ne povedo »zakaj«, na primer, zakaj je ogenj gorek, temveč samo, da je gorek.« in 981 b 28: »Toda tisto, zaradi česar mi sedaj zastavljamo besedo, je to, kar vsi privzemajo, da se to, kar se imenuje modrost (σοφία), nanaša na prve vzroke in počela ...«.

⁸ V *Uvodu v logiko*, ki predstavlja 1. del *Knjige ozdravljenja duše*.

⁹ Koren n-ḡ-r: naḡariya: teorem, teorija, dogma, spekulativna teorija, motrenje, uvid, znanstveno opazovanje. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 989 b 25: »... tisti, ki razširjajo pazljivo spregledovanje (θεωρία) na prav vse bivajoče stvari ...«.

¹⁰ Koren ʿ-q-l; ʿaql: um, razum, vpogled, ratio, intelekt, duh, inteligenca v vseh pomenih te besede, ki izražajo razumske zmožnosti, νοῦς, *intellectus*. Primerjaj: Aristoteles, *Metafizika* 994 b 15: »... Kdor ima namreč um (νοῦς), vedno deluje zaradi nečesa ...«. V Koranu srečamo koren ʿ-q-l v obliki glagola ʿaqala s pomenom razumeti, zapopasti. Prim. Koran 22:46: »oni imajo srca, da razumejo z njimi«. Prim. T. Haverič, *Srednjevekovno filozofsko nazivlje u arapskom jeziku*, str. 79–83.

¹¹ Tekst v vseh okroglih oklepajih zaradi lažjega razumevanja dodala N. S.

¹² Z njimi se ukvarja praktična filozofija, etika.

¹³ Koren ḡ-y-y, ḡaya, pl. ḡayāt: cilj, namen, namera, smoter, dovršitev, τέλος. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 993 b 21: »Smoter (τέλος) pozorno spregledovane znanosti je namreč resnica ...«, in 1013 a 34: »Nadalje pa je tu vzrok kot dovršitev ...«.

¹⁴ Koren r-ʿ-y; raʿy, pl. ʿārāʿ: mnenje, pogled, pojem, predstava.

¹⁵ Koren ʿ-q-d, ʿiʿtiqād: prepričanje, zaupanje, verjetje, doktrina, dogma.

¹⁶ Tudi metafizika se ukvarja s človeškimi delovanji in njihovimi principi, le da iz zornega kota biti, ne glede na etične predpise.

¹⁷ ḥ-l-q, ḥulq, pl. ʿahlāq: karakter, narava, morala, moralna drža, nrvanost, etičnost, etika, ἡθική.

¹⁸ Ibn Sinā v vsaki znanosti loči predmet in problem. Predmet ni problem, pač pa predpostavka. Problemi so v vsaki znanosti le akcidence predmeta.

¹⁹ Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1059 b 16: »Kajti celotno področje dejavnosti naravoslovca zadeva stvari, ki imajo same v sebi počelo gibanja in mirovanja ...«.

²⁰ Dobesedno: same po sebi.

²¹ Koren m-d-d, mādda, pl. Mawādd: material, bitnost (substanca), sestavni del, element, snov, materija. Sinonim za hayūlā, izposojenka iz grščine (ὕλη).

²² Aristoteles poudarja materialnost predmeta matematike, prim. *Metafizika* 1064 a 32: »Matematika je sicer razumsko spregledovana in je neka znanost, ki se nanaša na trajajoče stvari, ki pa ne bivajo samostojno po sebi.« To ne nasprotuje določitvi, da je ta predmet vzet *per se* χωριστά; *Fizika*, 193, b 34: »Zaradi tega jih razdvaja, saj so v mišljenju te stvari razdvojljive od gibanja, in ni nobene razlike, niti ne nastane kaka laž, če se razdvajajo.« Iz hrvaške izdaje (prev. T. Ladan) prevedla N. S. Avicenna v svoji določitvi kombinira obe Aristotelovi določitvi – prva določi formalni predmet, druga pa materialni predmet, kvan-

titativni predmet znanosti. Ne gre za dva različna predmeta, pač pa za istega, gledanega iz dveh različnih zornih kotov. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 4–5.

²³ Koren w-ġ-d; wuġūd: bit, obstoj, prisotnost, nahajanje, eksistenca, *esse*, v nasprotju z mawġūd; *ens*. Bit v abstraktnem smislu, za razliko od biti v konkretnem smislu. Prim. Goichon, *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*. Primerjaj tudi: Aristoteles, *Metafizika* 1019 a 5: »Ker pa se bit (τὸ εἶναι) izreka na mnogotero načinov ...«.

²⁴ V *Uvodu v logiko in naravoslovje*.

²⁵ Koren: ḥ-q-q, ḥaqīqa: resnica, dejstvo, realnost, bi-l-ḥaqīqati: v resnici, v resničnem, pristnem pomenu, v dejanskem stanju. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1051 b: »... medtem, ko pa je bivajoče v najpristnejšem smislu resnica (ἀληθές) ali zmota ...«.

²⁶ Koren ʿ-l-l, ʿilla: vzrok, αἰτία oz. αἴτιον, prim. Aristoteles, *Metafizika* 1013 a 24: »Vzrok se po enem obratu imenuje tisto, iz česar kot v nečem prisotnega, nekaj nastaja, na primer bron za kip in srebro za čašo ...«.

²⁷ Če bi bil prvi vzrok res predmet te znanosti, potem bi ne bilo v njenem področju dokazati existenco tega objekta (prvega vzroka), pač pa bi bil le-ta predpostavljen.

²⁸ Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1026 a 16: »... toda prva znanost spoznava stvari, ki so tako samostojno bivajoče kot gibljive.«

²⁹ Glej opombo 7, Ibn Sinā uporablja izraz modrost na tem mestu v smislu najvišje dovršenosti spoznanja.

³⁰ Tokrat uporabi avtor izraz al-falsafa, sposojenko iz grščine (φιλοσοφία). Prva filozofija označuje metafiziko za razliko od »božanske«, ki je teodiceja. Prim. Goichon, *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*.

³¹ Dobesedno: individualnost Boga.

³² V *Logiki* V, 1. poglavje (nauk o demonstrativnem dokazu).

³³ Dobesedno: v modroslovnih znanostih, glej opombo 7.

³⁴ Dobesedno: min ḥārīġ ʿan ḥādīhi l-qismati: zunanjega tej razdelitvi.

³⁵ Koren ġ-w-z: lā yaġūz: ne more, ne sme, ni dovoljeno, ni dopustno.

³⁶ Avicenna tu jasno pove, da dokaz o božji existenci sodi v metafiziko in nobeno izmed drugih znanosti.

³⁷ Ibn Sinā se pri obdelavi posameznih tem često sklicuje na osnovne misli svojega celotnega sistema.

³⁸ Dobesedno: koren ʿ-y-s, maʿyūs: obupan, brezupen.

³⁹ Dobesedno: koren d-l-l, dalil: indic, namig, napotek, znak.

⁴⁰ Dobesedno: koren l-w-ḥ: se ti je že posvetilo.

⁴¹ Ibn Sinā tu posebej poudarja pojem gibanja, enotnosti in neodvisnosti od snovi, ker mu vse, kar poseduje gibanje, predstavlja množstvo, in vse, kar je vezano na snov, predstavlja predmet naravoslovnih znanosti.

⁴² Bog ne poseduje bistva v običajnem pomenu pojma, zato je tu uporabljen izraz »individualnost«, ki je v Bogu enaka z njegovim bistvom. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 15.

⁴³ Kraj, ki označuje smer molitve, v tem primeru figurativno: usmerjati svoje zanimanje k Bogu.

⁴⁴ Namreč: Bog.

⁴⁵ Nazor, da je predmet metafizike en sam, dejavni vzrok, bi lahko pripeljal do enačenja filozofije s teologijo.

⁴⁶ Saj o Bogu ni mogoče doseči adekvatnega spoznanja.

⁴⁷ Tu je mišljena *causa efficiens* (ʿilla fiāʿila) ali *finalis* (ʿilla ġāʿiya).

⁴⁸ Ibn Sinā tu preskoči prvi primer, ki predstavlja metafizično raziskovanje o bivajočem, ker spada v področje metafizike, s to temo se ukvarja predvsem v *Metafiziki* VI, druga možnost obravnava vzroke kot princip preostalih znanosti, torej znotraj metafizike, ven-

dar kot probleme, ne pa predmete, 3. in 4. možnost pa se ne nanašata na metafiziko, pač pa na delne partikularne znanosti. Prim. M. Horten, *Die Metaphysik Avicennas*, str. 10.

⁴⁹ Primerjaj: M. Horten, *Die Metaphysik Avicennas*, str. 11: predmet vsake znanosti v okviru te znanosti ne more biti predmet dokazovanja, ampak je od znanosti predpostavljen. Problemi in predmet dokaza so le akcidence tega predpostavljenega predmeta. V navedenem primeru bi smela metafizika torej obravnavati le takšne probleme, ki se tičejo akcidenc vzrokov kot takšnih. Ne bi smela obravnavati bivanja vzrokov, oz. od teh bistveno različnih vprašanj.

⁵⁰ Torej ne kot *entia* (prvi primer), ali pa determinirani vzroki (3. in 4. primer).

⁵¹ Koren k-l-l, kulliy: celokupno, celota, totaliteta, univerzalno.

⁵² Koren ġ-z-`; ġuz`i; delno, posamezno.

⁵³ S tem se ukvarja V. razdelek Avicennove *Metafizike*.

⁵⁴ Koren q-w-y, quwwa: sila, moč, zmožnost, potencial, δύναμις. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1046 a 37: »... možnost in dejanskost (ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια) namreč obsegata več kakor stvari, ki se izrekajo zgolj po gibanju ...«. Kalan opozarja, da je δύναμις mogoče prevajati z naslednjimi izrazi: moč, sila, sposobnost, zmožnost, nadarjenost, možnost.

⁵⁵ Koren f-c-l, fi'l: dejavnost, početje, učinkovanje ποιήσεις, tudi dejanskost, dej kot nasprotje zmožnosti. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1048 b 8: »... nekatere stvari so namreč dejanskost kakor gibanje nasproti možnosti, druge pa kakor bitnost nasproti določeni stvari.«

⁵⁶ To je obravnavano v *Metafiziki* I, poglavje 6, 7.

⁵⁷ Tu Ibn Sinā meri na etične in logične znanosti (prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 11).

⁵⁸ Prvo se rešuje vprašanje po bivanju predmeta, potem šele vprašanje po njegovem bistvu.

⁵⁹ Gre za logično predhajanje, ki ne izključuje hkratnosti stvari s svojim vzrokom (to je zelo pomembno, saj naš avtor uči, da je svet ustvarjen, vendar stvarjenje nima začetka).

⁶⁰ Torej v absolutnem smislu.

⁶¹ Koren ḥ-s-s: ḥiss: čutno zaznavanje, občutenje, občutje, čut nasploh, čutnost. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 980 a 28: »Potemtakem se živa bitja po naravi izkazujejo obdarjena z zmožnostjo čutnega zaznavanja, (αἰσθησις) ...« (prev. V. Kalan).

⁶² Dobesedno »nam ne pusti prispeti«, koren `-d-y II: voditi, peljati, pustiti/omogočiti prispeti.

⁶³ Tu ima Avicenna v mislih redno simultanost (kot na primer pozicijo zemlje in mesecev mrk) ali sukcesijo pojavov. Pojem kavzalnega učinkovanja v stvari ne vnaša naš duh (Hume, *Sekst Empirik*), pač pa ga spoznamo preko duhovne intuicije (prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 12).

⁶⁴ Prim. Aristoteles, *Retorika*, 1382 b 6, prev. M. Višič, *Naprijed*, Zagreb 1989. Vzroki delujejo z absolutno nujnostjo, če pa jih drugi dejavniki ovirajo, dopuščajo maloštevilne izjeme.

⁶⁵ Torej tudi svobodna dejanja izvirajo iz nujno delujočih naravnih vzrokov, so v tem smislu determinirana.

⁶⁶ Mawġūd, nekaj, kar biva, *ens*, τὸ ὄν, bit v konkretnem smislu v nasprotju z abstraktnim, glej tudi opombo 23. Etimološko je ta particip pasiven in torej v nasprotju z aktivnim participom *muġġid*, ki bit podeljuje, torej je mawġūd tisto, kar bit prejme.

⁶⁷ Koren c-l-l, c'illa, vzrok kot tak, *causa*.

⁶⁸ Koren s-b-b, sabab: vzrok, večkrat sinonim za c'illa, vendar je termin manj precizen in ne meri toliko na tehnični pomen. O štirih vzrokih Avicenna vedno govori kot c'illa. Kadar sta oba termina postavljena kot nasprotji (kot v zgornjem stavku), sabab predstavlja dru-

gi, drugotni vzrok, za razliko od 'illa, ki je v tem primeru prvi vzrok; prim. Goichon, *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*.

⁶⁹ V *Logiki V*, 1, naš filozof obravnava razliko med evidenco principov in konkluzij.

⁷⁰ Tu verjetno avtor meri na vzrok.

⁷¹ Dobesedno: predmeti.

⁷² Namreč στοιχεῖα.

⁷³ Tako bi namreč posamezni vzroki bili formalni objekti metafizike.

⁷⁴ Koren ġ-m-l: osnovni pomen: zbirati, 'iġmāl: abstrakcija, ki zbere neomejeno množstvo stvari pod eno fizično vsebino.

⁷⁵ S tem terminološkim opozorilom avtor pojasnjuje, da vzrokov ne gre označevati kot abstraktno-splošnih »kull«, pač pa kot vsoto (summo), »kulliy«, izraza sta si v originalu zelo podobna. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 12.

⁷⁶ Če bi bili objekt metafizike vzroki kot celota (summa), potem bi le-ta nujno morala biti obravnavana šele v drugi vrsti, predtem bi bili obravnavani posamezni vzroki. To pa nasprotuje naravi formalnega objekta, ki mora biti obravnavan v prvi liniji.

⁷⁷ V *Logiki I*.

⁷⁸ Univerzalno se do individuumov, ki sestavljajo njegov obseg, ne obnaša tako kot celota do svojih delov. Univerzalno je spoznano prvo, celota nazadnje, ker nastane iz delov, ki jo sestavljajo. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 19.

⁷⁹ Ker so obravnavani v prvi liniji, pred celoto.

⁸⁰ Prvi predmet je tisti formalni predmet, z ozirom na katerega je proučevan materialni. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 19.

⁸¹ Proučevanje vzrokov, še posebej smotrnostnega vzroka, pomeni po našem avtorju višek metafizike; prim. Avicenna, *Metafizika VI*, 5.

⁸² Koren 'q-l, 'aq: um, razum, vpogled, ratio, intelekt, duh, inteligenca v vseh pomenih te besede, ki izražajo razumske zmožnosti, νοῦς, *intellectus*. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 994 b 15: »... Kdor ima namreč um (νοῦς), vedno deluje zaradi nečesa ...«. V Koranu srečamo koren 'q-l v obliki glagola 'aqala s pomenom razumeti, zapopasti. Prim. Koran 22:46: »Oni imajo srca, da razumejo z njimi.« Prim. T. Haverić, *Srednjevejkovno filozofijsko nazivlje u arapskom jeziku*, str. 79–83.

⁸³ *Causa materialis*.

⁸⁴ *Causa formalis*.

⁸⁵ *Causa finalis*.

⁸⁶ Dobesedno: kot si mi prizadevamo za nastanek in bivanje vesolja.

⁸⁷ Avicenna, *Metafizika VIII*, 2–3.

⁸⁸ Koren q-š-d, qašada – yaqšidu: stremeti, siliti, gnati se h kakemu cilju, smotru.

⁸⁹ Koren q š-d, qašd: prizadevanje, namen, cilj, namera, naklep, smoter.

⁹⁰ Koren ḥ-y-r; ḥayr: dobro, τὸ ἀγαθόν, včasih tudi v pomenu καλόν. Prim. A. M. Goichon, *Vocabulaires Comparées d'Aristote et d'Ibn Sina*, Desclée de Brouwer, Pariz 1938. ḥayriya: neka dobra, koristna, odlična stvar, v prenesenem pomenu lahko tudi lastnost.

⁹¹ Prim. *Metafizika VII*, 2 in 3.

⁹² Glej opombo 1.

⁹³ Glej opombo 1.

⁹⁴ Koren k-r-h, kārih: odpor, nestrinjanje, nenaklonjenost, sovražen odnos.

⁹⁵ Koren l-z-m, lawāzim: nujni atributi kake stvari, potreba, zahteva, pritiklina, oprema, določilo.

⁹⁶ Koren f-y-ḡ; fayḡān: poplava, preplavljanje, v filozofskem pomenu – emanacija.

⁹⁷ Koren n-ḡ-m, niḡām: ureditev, red, sistem, naravnanje.

⁹⁸ Avicenna, *Metafizika VIII*, 4, 5, 6, 7.

⁹⁹ Torej v realnem svetu.

¹⁰⁰ Koren ^c-y-n, ^cayn: oko, v filozofskem pomenu: neka določena substanca, osebno, on sam, sestvo, bistvo nekega določenega bivajočega. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1033 a 32: »Kajti proizvesti neko določeno bitje (τὸ τὸδε τι) iz podlage nasploh ...«.

¹⁰¹ Torej proces stvarjenja ne poteka tako, da bi bilo božje bivanje usmerjeno na obstoj kake druge stvari, ki bi imela vlogo cilja ali smotra, različnega od Boga.

¹⁰² Avicenna, *Metafizika* VIII, 4.

¹⁰³ Ker je le-to bistvo eno, enotno, lahko iz njega sledi le nekaj zopet enotnega in enega.

¹⁰⁴ Avicenna želi na tem mestu razložiti množstvo stvari, hkrati pa ohraniti princip *ex uno non sequitur nisi unum*. Mnoštvo stvari, ki bi sledilo direktno iz Boga, bi pogojevalo že neko množstvo v Bogu, če mora biti formalni vzrok za nastanek te ali one različne stvari tudi v Bogu različen. Različnost in množstvo stvari lahko izhaja iz Boga samo prek posredovanja nečesa drugega.

¹⁰⁵ Māhiya: izraz sestavljen iz dveh besed, namreč mā: (tisto) kar, in hiyā: osebni zaimek 3. os. f. sg., tudi v pomenu »ona je«, izraz je uvedel al-Kindi, da bi podal Aristotelov izraz τὸ τί ἦν εἶναι, »māhiya človeka je, da je razumna žival ... tisti, ki vpraša, kaj neka stvar je, sprašuje po njeni māhiya«. Avicenna: *Išar*, str. 11, citirano po: Goichon: *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sina*.

¹⁰⁶ Za zunanjo, obdajajočo nebesno sfero.

¹⁰⁷ Koren ġ-r-m: ġirm: telo, nebesno telo.

¹⁰⁸ Ki bi sprva ne posedovala nikakršne snovi.

¹⁰⁹ Kajti snov ne more neposredno izhajati iz Boga.

¹¹⁰ Dobesedno: sledečega.

¹¹¹ Primerjaj: νοῦς.

¹¹² Prvega povzročenega, drugega, ker je pred njim Bog.

¹¹³ In je torej inteligibilne narave.

¹¹⁴ Koren ḥ-ṣ-ṣ, taḥṣiṣ: specializacija, določitev, individualizacija.

¹¹⁵ Koren ^c-y-n, ta^cyin: specifikacija, determiniranje, individualizacija, določitev.

¹¹⁶ Torej snov in oblika.

¹¹⁷ In glede neke določene realnosti ne v enem in istem oziru.

¹¹⁸ Ker se obe ne bi mogli združevati v eno celoto.

¹¹⁹ Torej nobena za snov določena oblika.

¹²⁰ Tj. v nebesnem svetu.

¹²¹ Prim. Avicenna, *Metafizika* I, 6–7.

¹²² Saj bi to predpostavljalo neko množstvo v Bogu.

¹²³ Torej v ne-telesnih bitnostih.

¹²⁴ Dobesedno: v svojem področju, koren ḥ-w-z; ḥayz, fi ḥayziḥā.

¹²⁵ Iz katerega izhaja ta prvi um.

¹²⁶ Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 60: *esse necessarium ab alio id est esse causatum*.

¹²⁷ Izhaja neposredno.

¹²⁸ Kot nujna akcidenca.

¹²⁹ Bistvo prvega uma je enovito.

¹³⁰ Torej na isti stopnji, sferi biti.

¹³¹ Koren f-l-k: falak; nebesna sfera, nebesno telo, firmament.

¹³² Koren b-d-^c; 'ibdā^c: stvaritev, stvarjenje, kreacija, oblikovanje, zgradba, ureditev.

¹³³ Tako da torej iz prvega uma vsakič glede na njegove tri različne dejavnosti in pove-zave izhajajo trije različni učinki – določeni drugi um, določeni duševni princip in določena materialna sfera.

¹³⁴ Je namreč najbolj nepopoln del te sfere.

¹³⁵ V mišljenju samega sebe pride do delitve bistva na subjekt in objekt.

¹³⁶ V tej delitvi bistva se izraža potencialnost, en del se v dejavnosti reflektivnega mišljenja vede pasivno, drugi pa aktivno. Eden ima za posledico materijo, drugi formo.

¹³⁷ Formi podrejene sfere ustreza v nadrejeni sferi neki aktivni princip, ki podeljuje formo.

¹³⁸ Koren *ʿ-n-y*, *maʿnan-*, pl. *Macʿnin*: pomen, smisel, predstava, ideja. V zgornjem kontekstu prevajam z: bistvo.

¹³⁹ Prim. *ἐντελέχεια*.

¹⁴⁰ *ġawhar*: najbolj notranje bistvo, vsebina, substanca kot ekvivalentna oznaka Aristotelovemu izrazu *οὐσία*«. Prim. P. Morewedge, *Philosophical Analysis and Ibn Sinas »Essence-Existence« Distinction*, Journal of American Oriental Society, vol. 92, Connecticut 1972. Izraz vsebuje 4 radikale, kar je v klasični arabščini precej redko, prevzet pa je domnevno iz perzijsčine. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1017 b 10: »Bitnosti imenujemo tako enostavna telesa, na primer zemljo in ogenj in vodo in vsa druga takšna telesa, kakor tudi nasploh telesa in iz njih sestavljena živa bitja in božanska bitja in njihove dele; prav vse te stvari se imenujejo bitnost, ker se ne izrekajo na podlagi, temveč se o njih izrekajo druge stvari.« In prav tam, 1028 b 8: »Dozdeva pa se, da bitnost (*οὐσία*) sicer najjasneje izkazuje svojo pristnost v telesih ... «.

¹⁴¹ M. Horten tu meni, da gre za platonsko povezavo telesa in duše, čeprav je Avicenna, kar se tega tiče, na drugih mestih bolj prevzemal aristotelovske misli, npr. v *Naravoslovju*, VI. Prim. M. Horten, *Metaphysik Avicennas*, str. 605.

¹⁴² V tem primeru bi namreč lahko delovala preko kateregakoli poljubnega telesa.

¹⁴³ Saj mi tu obravnavamo duševni princip.

¹⁴⁴ Koren *ġ-r-q*; X: potopiti se, terjati, zahtevati v celoti.

¹⁴⁵ Namreč sferi pritikajoče duše.

¹⁴⁶ S tem ko usmerja svoje hrepenenje nanj.

¹⁴⁷ Torej niso podvrženi minevanju in propadu, pač pa obstajajo večno.

¹⁴⁸ Avicenna, *Naravoslovje*, II, del I, 10.

¹⁴⁹ Tj. predstavljajo numerično množvo.

¹⁵⁰ Namreč popolnejši od svojih učinkov.

¹⁵¹ Torej nobeno numerično množvo.

¹⁵² S tem Avicenna misli preko snovnega principa nastalo množvo.

¹⁵³ Koren *k-r-w*, kura: stanju, žoga, obla, globus, (nebesna) sfera.

¹⁵⁴ Koren *h-y-*; V: biti v stanju (storiti nekaj), biti v pripravljenosti, biti sposoben česa, biti na razpolago.

¹⁵⁵ Tj. aktivnega uma v lunini sferi.

¹⁵⁶ Višji od duševnega in snovnega principa.

¹⁵⁷ Koren *ʿ-y-n*; *ʿināya*: skrb, varstvo, previdnost.

¹⁵⁸ Koren *š-r-r*; *šarr*: zlo, nekaj slabega, nizkotnost, podlost. Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1051 a 18: »Torej se zasniva, da zlo ne obstaja poleg slabih stvari (*τὸ κακὸν παρὰ τὰ πρᾶγματα*), saj je zlo po svoji naravi poznejše kakor zmožnost.«

¹⁵⁹ Koren *q-ḏ-y*: *qaḏā'*: sodba, dogovor, sporazum, nanašajoč se na Boga – božji sklep, božji načrt.

¹⁶⁰ Koren *d-b-r*: tadbir: vodstvo, ureditev, uravnavanje, priprava.

¹⁶¹ Koren *h-y-r*; *hayr*: dobro, najboljše, blagor.

¹⁶² Dobesedno: ga primora do manjka biti.

¹⁶³ Dobesedno: ga ne doseže.

¹⁶⁴ Tj. v nekem drugem formalnem oziru.

¹⁶⁵ Neke izvorne določitve.

¹⁶⁶ Zavoljo neke v njenem bistvu izvorno vsebovane lastnosti.

¹⁶⁷ Koren *ʿ-d-d*, *'istiʿdād*: tendenca, dispozicija, nagnjenje.

- ¹⁶⁸ Koren ṭ-f-f, ṭafif: nepopoln, pomanjkljiv, nepomemben, neznat.
- ¹⁶⁹ Ki v striktnem smislu ni zlo, pač pa pomanjkanje.
- ¹⁷⁰ Deli neke stvari so »nujni« glede na njen obstoj ali pa zaradi doseganja kakega cilja.
- ¹⁷¹ Torej ni zlo z ozirom na (bistvene) dele kake stvari.
- ¹⁷² Gre torej za lastnosti tretjega reda.
- ¹⁷³ Koren ṭ-b-ʿ; ṭibāʿ: karakter, narava, prirojene bistvene lastnosti.
- ¹⁷⁴ Avtor se želi posvetiti zlu, ki predstavlja manjko popolnosti (glede na pričakovano stopnjo popolnosti).
- ¹⁷⁵ Avtor se navezuje na prejšnje stavke o nevednosti glede filozofije in geometrije, dovršenost lastnosti tu pomeni vednosti iz teh področji.
- ¹⁷⁶ Primarne dovršenosti so vrsta in sestavni deli individuuma.
- ¹⁷⁷ Npr. vednosti.
- ¹⁷⁸ Če bi plemenitnikovega plašča ne sežgal, bi to pomenilo, da je spremenil svojo naravo, ki pa mora biti ohranjena za splošno, univerzalno dobro.
- ¹⁷⁹ Zlo je torej nekakšen učinek dobrega.
- ¹⁸⁰ Ki ima za učinek zlo.
- ¹⁸¹ Manjše zlo ima pravzaprav karakter dobrega in ga je potrebno izbrati, če grozi, da bi sicer nastopilo večje zlo.
- ¹⁸² Drži se le potencialne biti, sveta nastajanja in minevanja.
- ¹⁸³ »Zli« vzroki temeljijo na »dobrih« vzrokih.
- ¹⁸⁴ Koren z-l-m, zulm: krivica, zatiranje, škoda, zločin.
- ¹⁸⁵ Koren n-t-q: osnovni pomen: govorica, govor; Goichon opozarja, da koren n-t-q podaja tako grški izraz διᾶλεκτος kot tudi λόγος. nutqiya: logična, z logosom obdarjena, umna, dialektike zmožna.
- ¹⁸⁶ Substanca obstaja v sami sebi, akcidenca pa v substanci, akcidenca torej poseduje obstoj, ki je osnovan na bivanju substance. Substanca je torej v nekem smislu eksistenca eksistence.
- ¹⁸⁷ Torej je bolje, da ostane univerzalna narava ognja ohranjena, kot pa da bi ogenj v nekaterih primerih kake stvari ne sežgal. Avicenna tudi ne omenja možnosti kakega čudeža, ki bi imel zgornje za posledico.
- ¹⁸⁸ Koran 54:49: 'inna kulla šay'in ḥalaqnā bi-qadrin: »Vse pa smo ustvarili po meri« v smislu, da so vse stvari določene po Bogu. Mera vsega je Bog.
- ¹⁸⁹ Preko snovi je uvedeno mnoštvo individuov.
- ¹⁹⁰ Na primer narava ognja.
- ¹⁹¹ Na primer, če bi ogenj ne imel načina eksistence ognja, bi ne eksistiral na način ognja, pač pa na bivanjski način, npr. vode.
- ¹⁹² Torej kakor da to dejstvo ni posebej pomembno.